

VAASAN YLIOPISTO
JOHTAMISEN YKSIKKÖ

Sanna Mikkola-Blomberg

TEKIJÄNOIKEUDET OPETUSTYÖSSÄ MUSIIKKIOPPILAITOKSESSA

Julkisoikeuden
pro gradu -tutkielma

VAASA 2020

SISÄLLYS

	sivu
LYHENTEET	3
TIIVISTELMÄ	5
1. JOHDANTO	7
1.1. Tutkielman taustaa	7
1.2. Taiteen perusopetus musiikkioppilaitoksessa	7
1.2.1. Opintosuunnitelma	8
1.3. Tutkielman tavoitteet ja kysymyksenasettelu	11
1.4. Tutkielman rajausta ja rakenne	12
2. TEKIJÄNOIKEUDET, TAITEEN VAPAAUS JA OMAISUUDEN SUOJA	14
SOITONOPETUKSESSA – PERUSOIKEUDELLINEN NÄKÖKULMA	
2.1. Tekijänoikeus perusoikeutena ja ihmisoikeutena	16
2.2. Taiteen vapaus, kulttuuriset oikeudet ja tekijänoikeus	18
2.3. Omaisuuden suoja perusoikeutena ja ihmisoikeutena	23
3. SOITON OPETUKSESSA HUOMIOON OTETTAVAT TEKIJÄNOIKEUDET	28
3.1. Sävellysteos ja sävellysteoksen tekijänsuoja	31
3.2. Esittävä taiteilija	32
3.3. Suojan voimassaoloaika	37
3.4. Creative Commons	39
4. SOITON OPETUKSESSA SYNTYVÄT TEKIJÄNOIKEUDET	42
4.1. Soiton opetuksen kannalta keskeisimmät tekijänoikeuden rajoitukset	43
4.2. Valokopioiden käyttäminen opetuksessa	45
4.3. Teoksen tekeminen opetuksessa	49
4.3.1. Sitaatti	50

4.3.2. Kokoomateos	51
4.3.3. Kappaleen valmistus ja esityksen tilapäinen tallennus	52
4.4. Teoksen saattaminen yleisön saataviin	54
4.5. Teoksen tekeminen ja saattaminen yleisön saataviin digitaalisesti	56
5. JOHTOPÄÄTÖKSET	61
LÄHDELUETTELO	66

LYHENTEET

CC	Creaitice Commons
COM	Euroopan komission lainsäädäntöasiakirja
EU	Euroopan unioni
EY	Euroopan yhteisö
ETY	Neuvoston direktiivi
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
KKO	Korkein oikeus
LM	Lakimies
OPH	opetushallitus
OPS	opetussuunnitelma
PeL	Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
SiVM	Sivistyslakivaliokunnan mietintö
SopS	Asetus yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan voimaansaattamisesta
TekijäL	Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404
TN	tekijänoikeusneuvosto
TPO	taiteen perusopetus
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat
WIPO	Maailman henkisen omaisuuden järjestö

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Sanna Mikkola-Blomberg
Pro gradu -tutkielma:	Tekijänoikeudet opetustyössä musiikkioppilaitoksessa
Tutkinto:	Hallintotieteiden maisteri
Oppiaine:	Julkisoikeus
Työn ohjaaja:	Kristian Siikavirta
Valmistumisvuosi:	2020

Sivumäärä: 72

TIIVISTELMÄ:

Opetustyössä tekijänoikeuksista on yhä enenevässä määrin puhetta ja niiden merkitys korostuu erityisesti opetuksessa käytettävissä materiaaleissa sekä opetuksessa syntyvissä teoksissa. Taiteen perusopetuksen vuonna 2018 voimaantulleissa uudistetuissa opetussuunnitelmissa säveltäminen ja oman musiikin tekeminen nostettiin yhdeksi soitonopetuksen tärkeäksi osatekijäksi. Opetustyöhön liittyvät tekijänoikeudet ovat siten tämän uudistuksen myötä huomioitava entistä tarkemmin.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, mitä oikeudellisia ongelmia opetustyön, taiteen vapautta koskevan perusoikeuden ja tekijänoikeuden yhteentörmäyksestä syntyy ja siten nostaa esiin näitä opetustyöhön vaikuttavia ongelmakohtia. Millaisiin ongelmatilanteisiin opetustyötään tekevä opettaja törmää lähes päivittäin, kun vastassa on toisaalta tiukat tekijänoikeussäädökset ja toisaalta taiteesta nauttimisen vapaus ja oikeus. Tutkimuksen metodi on oikeusdogmaattinen. Tutkimuksen teemoja tarkastellaan kansallisen lainsäädännön, tekijänoikeusneuvoston lausuntojen, eri oikeustapausten sekä soitonopetustyössä eteen tulleiden tapausten valossa.

Tutkimuksessa ongelmakohtiksi hahmottuivat erityisesti uuden teknologian mukanaan tuomat ongelmat ja se, miten jäykästi Tekijänoikeuslaki pysyy näiden muutosten perässä. Tekijän taloudellisen edun valvontaan hyvin sopiva tekijänoikeuslaki ei sellaisenaan palvele taloudellista etua tavoittelematonta taiteen perusopetusta. Jotta taiteen vapaudesta nauttimisesta pääsisi osalliseksi laajempikin määrä ihmisiä, tulisi tekijänoikeuksia pystyä muokkaamaan nykyistä joustavammin materiaalin käyttötarkoituksen mukaisesti.

AVAINSANAT: tekijänoikeus, taiteesta nauttimisen vapaus, taiteen perusopetus, musiikkioppilaitos

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman taustaa

Pro gradu -tutkielmani aiheena ovat tekijänoikeudet opetustyössä musiikkioppilaitoksessa. Soiton opetus on kulttuurin¹ ja luovuuden alan yleissivistävää opetustyötä, jossa soittimen hallinnan perustaitojen opettamisen lisäksi koko musiikin taideala tulee oppilaalle tutuksi. Musiikki ei ole kulttuurisena ilmiönä koskaan ”vain” soiva ilmiö, sillä musiikkiin sekoittuu aina merkityksiä, joita se saa kulttuurin kokonaisuudessa ja joita me itse siihen liitämme². Taiteen vapaus, taiteesta nauttiminen, perusoikeutemme, törmää soiton opetustyötä tekevän opettajan työnkuvassa jatkuvasti musiikin ja musiikin-tekijöiden tiukkoihin ja joustamattomiin tekijänoikeuksiin. Oma työni ja omat kokemukseni viulusoiton opettajana Vaasan musiikkioppilaitoksessa, Kuula-opistossa³, kahden vuosikymmenen ajalta ovat toimineet tämän tutkielmani aiheen inspiroijana.

1.2. Taiteen perusopetus musiikkioppilaitoksessa

Suomessa taiteen perusopetusta annetaan useissa eri muodoissa. Taiteen perusopetuslaissa (1998/633) 1 §:ssä sanotaan, että taiteen perusopetus on tavoitteellista tasolta toiselle etenevää. Opetus on ensisijaisesti tarkoitettu lapsille ja nuorille ja sitä järjestetään eri taiteenaloilla. Opetuksen tarkoitus on antaa oppilaalle valmiuksia ilmaista itseään ja hakeutua myöhemmin halutessaan asianomaisen taiteenalan ammatilliseen ja korkeasteen koulutukseen.

¹ Meksikon julistuksen 1982 mukaan kulttuurin voidaan laajimmassa merkityksessään sanoa olevan koko se moninaisuus, joka muodostuu yhteiskunnille tai yhteiskuntaryhmille tyypillisistä henkisistä, aineellisista, älyllisistä ja emotionaalisista piirteistä. Kulttuuriin kuuluvat taiteen ja kirjallisuuden lisäksi myös elintavat, yksilön perusoikeudet, arvojärjestelmät, perinteet ja vakaumukset.

² Torvinen & Mantere 2007: 95.

³ Kuula-opisto on vuonna 1952 perustettu, Vaasan kaupungin ylläpitämä kaksikielinen musiikin ja tanssin oppilaitos, jossa annetaan taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän mukaista opetusta. Solistista opetusta tukee musiikin perusteiden eli teoria-aineiden opetus. Alle kouluikäisille oppilaille opetusta tarjotaan musiikkileikkikoulun muodossa sekä soitinvalmennuksena. Aikuisille opiskelijoille on tarjolla avoin osasto. Oppilas saa opinnoistaan sekä perustason- että syventävän tason päättötodistuksen, kun kaikki opinnot ovat suoritettu. Lisäksi oppilaat saavat työskentelystään ja suorituksistaan sanallista ja kirjallista palautetta läpi koko opintojensa ajan. (ks. www.vaasa.fi/kuula-opisto).

TPO:n mukainen soitonopetus tapahtuu musiikkioppilaitoksissa. Musiikkioppilaitos on perinteisesti kunnan tai kaupungin ylläpitämä oppilaitos, joka saa valtionavustusta toimintansa rahoittamiseksi. Valtio tukee toimintaa antamalla kunnalle valtionosuutta kunnan asukasmäärän mukaisesti.

Kunta voi toki järjestää taiteen perusopetusta ilman sitä varten erikseen myönnettävää lupaa, mutta päästäkseen opetustuntikohtaisen valtionavun piiriin, kunta tarvitsee opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämän koulutuksen järjestämisluvan. Opetusministeriön järjestämisluvan saaneet saavat toimintaansa varten valtionosuutta laskennallisten tuntimäärien mukaan. Muille kuin kunnille voidaan myöntää lupa järjestää taiteen perusopetusta, jos opetus on tarpeellista ja luvan hakijalla on ammatilliset ja taloudelliset edellytykset opetuksen asianmukaiseksi järjestämiseksi.⁴ Opetusta ei musiikkiopistoissa järjestetä taloudellisen voiton tavoittelemiseksi. Tämä opetuksen järjestämisen perusajatus, taloudellisen voiton tavoittelemattomuus, on asia, joka on ajatuksellisessa ristiriidassa opetuksessa noudatettavien taloudellisen voiton tavoittelun välineen, tekijänoikeussäädösten kanssa. Opetuksesta perittävä, taiteen perusopetuslain sallima lukukausimaksu, menee lähes poikkeuksetta toiminnan ylläpitämiseen.

1.2.1. Opetussuunnitelma

Soiton opettaminen on perusopetustyötä, opetussuunnitelmaan nojautuvaa, tasolta toiselle etenevää, pääsääntöisesti lapsille ja nuorille tarkoitettua opetustyötä. Valtion tai kunnan tukea nauttivien laitosten tulee noudattaa opetuksessaan opetushallituksen ohjeiden mukaan tehtyjä opetussuunnitelmia. Opetussuunnitelma toimii eräänlaisena oppilaitoksen ohjenuorana niin opetushenkilöstölle kuin oppilaille ja heidän vanhemmilleen. Opetussuunnitelma on soiton opettajan työohjauksen perustyökalu. Taiteen perusopetuslain (1998/633) 5 §:ssä sanotaankin, että opetushallitus päättää taiteenaloittain taiteen perusopetuksen tavoitteista ja keskeisistä sisällöistä (opetussuunnitelman perusteet). OPS:n perusteet voivat sisältää hyvinkin erilaajuisia oppimääriä. Yleisen oppimäärän

⁴ ks. OPH (2008). Taiteen perusopetuksen käsite, rakenne ja laajuus. Tiedote 18.3.2008.

laskennallinen laajuus on 500 tuntia, laajan oppimäärän 1300 tuntia. Laskennallisena perustana on käytetty 45 minuutin pituisia oppitunteja.⁵ Koulutuksen järjestäjä on se taho, joka hyväksyy kullekin taiteenalalle oman opetussuunnitelman. Oppilaitos voi myös halutessaan ja resurssien sen salliessa järjestää alle kouluikäisille varhaisiän opetusta sekä opetusta aikuisille.

Opetuksen tärkeimpiä tavoitteita on luoda edellytykset hyvälle musiikkisuhteelle sekä elinikäiselle harrastamiselle. Tavoitteena on tukea myös aikuisten omaehtoista harrastamista. Nämä ovat perusoikeuden näkökulmasta juuri niitä arvoja, joita taiteesta vapaa nauttiminen edellyttää. Unescon Meksikon julistuksen (1982) mukaan taidekasvatuksen kehittäminen ja edistäminen eivät merkitse vain taiteellisen arvostuksen kehittämiseen tähtäviä tehtäviä erityisohjelmia ja tuen antamista ryhmille tai laitoksille, joiden tehtävänä on taiteen luominen tai levittäminen, vaan myös sellaisten toimintojen tukemista, jotka herättävät yleisön tietoisuutta taiteen ja älyllisen luovuuden yhteiskunnallisesta merkityksestä.⁶ Oikeus taiteen nauttimisen vapaudesta löytyy siis kirjoitettuna myös oppilaitoksen opetussuunnitelman perusteiden yleisiin tavoitteisiin upotettuna ja siten se velvoittaa edelleen oppilaitosta toimimaan näiden tavoitteiden saavuttamisen mahdollis- tavalla tavalla.

Oppilaitoksessa annettavan opetuksen tulee siis mahdollistaa opetussuunnitelmassa määriteltyjen tavoitteiden ja sisältöjen saavuttaminen. Erityisesti laajan oppimäärän mukaisen opetuksen tarkoituksena on antaa valmiudet myös ammattiopintoihin. Soiton- opetuksen tavoitteena on opettaa oppilasta tekemään töitä pitkäjänteisesti tavoitteiden saavuttamiseksi sekä lisäksi mahdollistaa vuorovaikutus muiden opiskelijoiden ja mui- den taiteenalojen kanssa. Opetuksen yhtenä laajempaan tehtävänä on kehittää ja säilyt- tää kansallista kulttuuriamme ja toimia malliesimerkkinä monikulttuurisessa yhteiskun- nassa.⁷ Uuden OPS:n keskeisenä sisältönä on myös ihmisoikeuksien entistä parempi huomioonottaminen. Oppilaan kasvua ihmisenä tuetaan ja jokaisen ainutkertaisuutta

⁵ oppimäärä voi olla yleinen oppimäärä tai laaja oppimäärä, kuten asetuksessa taiteen perusopetuksesta (6.11.1998/813) sanotaan.

⁶ YK:n kasvatustieteiden ja kulttuurijärjestö Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 7. s. 7. Meksikon kulttuuripoliittinen julistus 1982. Hyväksytty Unescon järjestämässä Maailman kulttuuripoliittisessa konferenssissa Meksikossa 6.8.1982.

⁷ks. OPH (2017). Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän perusteet. Sekä OPH (2017). Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän perusteet.

vaalitaan⁸. YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon Opettajien asemaa koskevan suosituksen⁹ (1966) yleisissä periaatteissa todetaan, että koulutuksen tulisi alusta asti tähdätä ihmisen persoonallisuuden kaikinpuoliseen kehittämiseen ja yhteiskunnan henkisen, moraalisen, sosiaalisen, sivistyksellisen ja taloudellisen merkityksen edistämiseen sekä ihmisoikeuksien sekä perusvapauksien kunnioittamisen omaksumiseen. Tämä onkin syy, miksi tässä tutkielmassani käsittelen soitonopetukseen liittyviä tekijänoikeuksia myös perusoikeusnäkökulmasta.

Opetussuunnitelmien uudistusprosessissa kiinnitettiin entistä enemmän huomiota taidealojen yhteistyön mahdollistamiseen. Arviointikäytännöt muuttuivat ja arvioinnin pääpaino on oppimisen prosessissa, ei niinkään suorituksessa itsessään. Oppilaiden kunnioitus, huomioiminen yksilöinä korostuu. Globaalisen kehityksen mukanaan tuomat haasteet suhteessa omien kansallisten arvojen huomioimiseen ja näiden välisen hyvän balanssin löytäminen luo uudenlaisia haasteita ja paineita opetustyöhön. Uudistus tuo mukanaan paljon hyvää, mutta myös monilta osin hankaloittaa entisestään työn tekoa erityisesti juuri tekijänoikeuden ja taiteen vapauden yhteentörmäystilanteissa. Opetushenkilöstön pitäisi olla entistä enemmän ”hereillä” kaikesta ympäröivästä, jotta yhteentörmäyksiltä vältyttäisiin tai yhteentörmäystilanteet saataisiin ainakin minimoitua.

Soitonopinnoilla on selkeä jatkuvuusperiaate, jonka tarkoituksena on välittää oppilaille tietoja ja valmiuksia valitsemansa soittimen hallinnan oppimiseksi usean vuoden ajan. Soiton opetustoiminta tarkoittaa siis hyvin organisoitua, suunnitelmallista ja vuosia kestävästä pitkäjänteistä opetustyötä, jota ei järjestetä ansiotarkoituksessa. Opetustyön tarkoitus on tiettyyn soittimeen liittyvien taitojen ja tietojen välittämisen lisäksi, tekijänoikeudelliselta ja sivistykselliseltä kannalta ajatellen, myös siis kasvattaa oppilaan tuntemusta opetuksessa harjoitettavasta musiikista ja taiteenalasta yleisemmin, tekijänoikeudet huomioon ottavalla tavalla. Nämä tekijänoikeudelliset asiat koen olevan eräänlaisia soi-

⁸ Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet pohjautuvat arvoperustaan, jonka mukaan taiteen perusopetus rakentuu ihmisoikeuksien, tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja kulttuurien moninaisuuden kunnioitukselle. Taiteen perusopetus perustuu käsitykselle jokaisen ihmisen ainutkertaisuudesta ja arvokkuudesta yksilönä ja yhteisöjen jäsenenä. Opetus tukee ihmisenä kasvamista ajattelun taitoja ja luovuutta kehittämällä- (ks. Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän perusteet 2017: 7).

⁹ YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 12. Opettajan asemaa koskeva suositus. Hyväksytty hallitustenvälisessä opettajien asemaa koskevassa konferenssissa 5.10.1966.

ton opettajan ”perustyökaluja”, joiden hallinta ja kunnioittaminen on yksi opetuksen kulmakivistä.

1.3. Tutkielman tavoitteet ja kysymyksenasettelu

Nykyinen digitaalitekniikka luo yhä enenevässä määrin mahdollisuuksia nimenomaan juuri tekijänoikeuksien oikeudenloukkauksille. Koen itse äärimmäisen tärkeänä, että opetushenkilöstö tuntisi vähintäänkin edes tekijänoikeuden perusteet. Tämä on ehdoton edellytys sille, että opettajat voivat välittää tiedot eteenpäin myös omille oppilailleen ja tekijänoikeustietous leviäisi. Tämän opinnäytetyöni on tarkoitus antaa yleiskuva siitä, millä tavoin tekijänoikeudet ilmenevät soiton opetustyössä törmätessään taiteen vapauden perusoikeuteen, sekä auttaa hahmottamaan soiton opetuksen tekijänoikeudellisia ongelmakohtia nimenomaan sivistyksellisten perusoikeuksien näkökulmasta katseltuna.

Tutkielmani päätavoitteena on kartoittaa lainopillisin keinoin tekijänoikeuden sisältöä koskien soiton opetusta musiikkioppilaitoksessa. Tutkielmani pääkysymyksenä onkin se, mitä oikeudellisia ongelmia opetustyön, taiteen vapautta koskevan perusoikeuden ja tekijänoikeuden yhteentörmäyksessä syntyy? Tutkielmassa pyritään selvittämään niitä vallitsevia sääntöjä ja periaatteita, jotka määrittelevät tekijänoikeutta soiton opetustyössä sekä pohtimaan taiteen vapautta koskevan perusoikeuden ja tekijänoikeuden törmäys-tilanteiden problematiikkaa. Tutkielmani metodi on siten oikeusdogmaattinen, pyrkiesäni perinteisen lainopin keinoin tuottamaan perusteltuja systematisointi- ja tulkintakananottoja voimassa olevasta tekijänoikeudesta, sen säännöistä ja periaatteista. Näkökulmani on ongelmakeskeinen¹⁰ Pyrin lainopin keinoin analysoimaan voimassa olevaa lainsäädäntöä ja selvittämään sen sisältöä nimenomaan opetustyön tekijänoikeuksien kannalta katseltuna. Analysoinnissa esiin nousee myös oikeuspoliittisia, *de lege ferenda*¹¹-tyyppisiä kannanottoja siitä, miten lainsäädännön tavoitteita tulisi omasta näkemyksestäni katseltuna asettaa ja millaisia keinoja tavoitteisiin pääseminen vaatisi, jotta

¹⁰ Kankaan 1997: 91—94 mukaan ongelmakeskeisessä lainopissa on ajatuksena se, oikeusjärjestystä ei pyritä systematisoimaan vain osa-alueittain vaan kokonaisuutena yhteiskunnallisesta näkökulmasta käsin.

¹¹ *de lege ferenda*-tyyppisen oikeuspoliittisen kannanoton ydin on nimenomaan siinä, minkälainen esittäjän mukaan kyseessä olevan oikeussäännön pitäisi tulevaisuudessa olla. (ks. www.tieteentermipankki.fi).

taiteen vapauden perusoikeuden toteutuminen olisi ylipäätään mahdollista. Käsiteltävää aihetta on kuvattu eri oikeustapauksin, opetustyössä eteen tulleiden tekijänoikeutta koskevien esimerkkien sekä tekijänoikeusneuvoston lausuntojen¹² avulla.

1.3. Tutkielman rajaus ja rakenne

Tekijänoikeudella suojataan monenlaisia teostyyppisiä, joista tutkielmassani käsitellään ensisijaisesti vain soitonopetukseen kaikkein keskeisimmin liittyvää teosta, sävellysteosta. Käsitellen tekijänoikeuksia lyhyesti yleisesti myös perusoikeuksien ja ihmis- oikeuksien näkökulmasta, omaisuuden suojan kautta sekä taiteen vapauden näkökulmasta. Rajaan työni käsittelemään taiteen perusopetuksesta ainoastaan musiikkioppilaitoksissa tapahtuvaa opetustyötä ja siitä nimenomaan soiton opetusta¹³. Tutkielmani ulkopuolelle jää niin ikään tekijänoikeuksien loukkaukset, tekijänoikeuksien rikkomusten rikosoikeudelliset seuraamukset sekä useat erilaiset tekijänoikeudellisesti avoimet lisenssit. Tekijänoikeuksien lähioikeuksistakin¹⁴ käsitellään tarkemmin vain opetustyöhön läheisesti liittyvää esittävän taiteilijan suojaa.

Tutkielman sisältö jakautuu viiteen lukuun, joista johdannossa käsitellään tutkielman taustaa, tutkimustavoitetta, kysymyksenasettelua ja tutkielman rakennetta yleisesti. Luku kaksi käsittelee tekijänoikeutta yleisesti omaisuuden suojan ja taiteen vapautta koskevan säännöksen kautta perusoikeusnäkökulmasta ja luvussa peilataan tekijänoikeutta nimenomaan soitonopetuksen kannalta keskeisten termien avulla. Luvuissa kolme ja

¹² Toikkanen & Oksanen 2011: 35. Tekijänoikeusneuvosto (TN) on opetus- ja kulttuuriministeriön kolmeksi vuodeksi kerrallaan nimittämä elin, joka antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Neuvostolta voi kuka tahansa pyytää lausuntoa tekijänoikeuteen liittyvissä seikoissa.

¹³ Taiteen perusopetuksiksi luetaan kuvataide, teatteritaide, sirkustaide, sanataide ja tanssitaide, joista omassa työpaikassani, Kuula-opistossa, annetaan musiikin lisäksi myös tanssin laajan opetussuunnitelman mukaista opetusta.

¹⁴ Toikkanen & Oksanen 2011: 25 mukaan lähioikeudet tarkoittavat tekijänoikeuksia läheisesti muistuttavia yksinoikeuksia, joita annetaan esityksille, ääni- ja videotallenteille, valokuville, tietokannoille ja lueteloille sekä TV- ja radiolähetyksille. Tekijänoikeuksien sekä lähioikeuksien suoja-ajat poikkeavat toisistaan ja oikeuksissa on pieniä eroja, mutta käytännössä oikeudet ovat pitkälti samoja. Toisin kuin tekijänoikeus, joka perustuu työn omaperäisyyteen, lähioikeudet myönnetään pelkästään tehdyn työn perusteella. Tekijänoikeuslain 5 luvussa on säädöksiä tekijänoikeuden lähioikeuksista, joiden sovellettavuus ei kuitenkaan edellytä teoskynnyksen ylittämistä. Sorvarin 2010: 29 mukaan lähioikeudet muistuttavat monessa suhteessa varsinaista tekijänoikeutta ja varsinkin musiikin alalla lähioikeuksien haltija saattaa olla jopa tunnetumpi kuin varsinaisen tekijänoikeuden haltija.

neljä keskitytään soiton opetuksen kannalta keskeisimmän teostyyppin, sävellysteoksen, sisältöön ja siihen, miten sitä käytetään hyväksi soiton opettamisessa sekä itse soiton-opetustyössä syntyviin ja siinä käytettäviin teoksiin ja niiden tekijänoikeussuhteeseen. Luku viisi on johtopäätösluku, jossa kasataan yhteen tutkielman keskeiset tulokset sekä esitellään mahdolliset jatkotutkimusaiheet.

2. TEKIJÄNOIKEUDET, TAITEEN VAPAUS JA OMAISUUDEN SUOJA SOITONOPETUKSESSA – PERUSOIKEUDELLINEN NÄKÖKULMA

Ihanteellisen tekijänoikeuden voisi katsoa perustuvan hyvään tasapainoon kahden toisilleen vastakkaisen intressin välillä; jokaisen oikeuden osallistua vapaasti yhteisön sivistyselämään ja nauttia taiteesta, eli niin sanotun vapaan käyttöoikeuden ja jokaisen oikeuden niiden henkisten ja aineellisten etujen suojaan, jotka johtuvat hänen luomistaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta, eli niin sanotun käytön rajoittamisen oikeuden välillä. Arajärven (2006) mukaan taiteen vapaus siis samaistuu monessa suhteessa sananvapauteen. Sen taustalla on ajatus siitä, että yhteiskunnalla on mahdollisuus käyttää täysimääräisesti kehittymisen edellytyksiä vain silloin, kun sisällöllisesti, menetelmällisesti tai maailmankatsomuksellisesti ei rajoiteta kehitykseen olennaisia komponentteja. Taiteen vapauden turvaaminen on julkisen vallan kannalta kaksijakoista. Osittain kyse on toimintaedellytysten luomisesta, toisaalta taas vapausoikeudellisesta suojasta jotakin vastaan.¹⁵

Myös Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO:n tekijänoikeussopimuksen (17/2010) johdanto-osassa on vastaavat kohdat ja sopimuksessa korostetaan tarvetta säilyttää tasapaino tekijöiden oikeuksien ja laajemman yleisen edun, erityisesti opetuksen, tutkimuksen ja tiedonsaannin välillä. Tekijänoikeusdirektiivin (EU 2019/790) johdanto-artiklan mukaan taas eri oikeudenhaltijaryhmien ja suojatun aineiston käyttäjien välisten oikeuksien ja etujen oikeudenmukainen tasapaino on turvattava.¹⁶ Lisäksi oma Perustuslakimme (731/1999) 16 § takaa kaikille sivistykselliset oikeudet. Julkisen vallan tulee turvata jokaiselle mahdollisuus itsensä kehittämiseen mutta toisaalta tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on myös taattu. Sopimus kulttuuri-ilmausten moninaisuuden suojelemisesta (SopS 17/2007) velvoittaa myös Suomea säilyttämään ja edistämään alueellaan esiintyvää kulttuurista monimuotoisuutta.

¹⁵ Arajärvi 2006: 144–147.

¹⁶ Välimäki 2004: 255—273.

Tekijänoikeus syntyi 1400-luvulla kirjapainotaidon keksimisen myötä erikoisoikeutena ja sen merkitys lisääntyi sanomalehdistön ja kirjateollisuuden kasvun myötä. Nykyinen esteettiseen näkökohtaan perustuva käsitys luovan tekijän tekemästä jakamattomasta taiteellisesta kokonaisuudesta syntyi 1700-luvulla kuningatar Annan tekijänoikeusmääräyksien myötä ja vuosisadan loppuun mennessä tekijänoikeudesta säädettiin Ranskan ja USA:n perustuslaeissa.¹⁷ Nykyaikaisella tekijänoikeudella on kiistatta sekä varallisuusoikeudellinen että persoonallisuusoikeudellinen puolensa. Tekijänoikeus on immateriaalioikeuksien joukossa erityisasemassa ja sitä onkin vaikea luokitella joko varallisuusoikeudeksi tai persoonallisuusoikeudeksi tekemättä samalla väkivaltaa toiselle puolelle.¹⁸ Tekijänoikeuden oikeudellinen perusta voidaan siis katsoa olevan perus- ja ihmisoikeuksissa.

Eurooppalaisen tekijänoikeuden keskiössä on tekijä, jonka yksinoikeus syntyy pelkällä luomistyöllä¹⁹. Tekijänoikeus on siis yksilökohtaisesti syntyvä oikeus²⁰. Tekijänoikeus tarkoittaa siis yksilön yksinoikeutta päättää teoksensa saattamisesta julkisuuteen sekä siitä, miten teosta julkisuudessa käytetään. Tekijänoikeudet ovat siten perusoikeuksien tapaan yksilökohtaisia oikeuksia. Teoksella voi toki myös aina olla useampi kuin yksi tekijä. Jos teoksesta ei voida helposti eritellä kenenkään luovaa panosta erilleen, on kyseessä niin sanottu yhteisteos. Yhteisteoksen käyttöön tarvitaan silloin jokaisen tekijän lupa.²¹ Teos voi olla myös yhteen liitetty teos, jolloin tekijöiden panokset kokonaisuudessa ovat toisistaan erotettavissa. Tällöin kukin tekijöistä määrää muista riippumatta vain omasta osuudestaan. Rajanveto yhteisteoksen ja yhteen liitetyn teoksen välillä ei aina ole täysin selvää. Merkitystä on vain sillä ovatko teoksen luomiseen osallistuneiden henkilöiden panokset erotettavissa lopputuloksesta siten, että joku tai jotkut henkilöt voidaan selvästi osoittaa teoksen jonkin osan tai osuuden tekijöiksi.²²

¹⁷ Koivunen & Marsio 2006: 54.

¹⁸ Haarman 2005: 109.

¹⁹ Tapio 2013: 36.

²⁰ Oesch 2005: 352.

²¹ Lehtinen 2011: 25.

²² ks. TN 2003:11. Sävellysteokseen liittyvät tekijänoikeuskysymykset. Annettu 2.6.2003.

Tekijänoikeuden tarkoitus on kaksijakoinen. Lyhyellä aikavälillä sen tarkoitus on toimia taloudellisena kannustimena luovalle kulttuuritoiminnalle ja innovaatioille. Toisaalta pidemmällä aikavälillä tekijänoikeuden on taas tarkoitus rikastaa kulttuuria ja ylläpitää markkinoiden dynaamisuutta.²³ Tekijänoikeus voidaan nähdä uutta ilmaisu lisäävänä ja levittävänä mekanismina. Perimmäisenä tarkoituksena on edistää taidetta yhteiskunnassa ja henkisen työn tuottamisen nähdään vaikuttavan positiivisesti yhteiskunnan kehitykseen. Tekijänoikeudet ovatkin merkittävässä asemassa yhteiskunnassa nimenomaan erityisesti kulttuuriteollisuuden kautta.²⁴ Se mahdollistaa järjestelmän, jossa valtionavun, mesenaattien suosion tai esimerkiksi perityn varallisuuden kohdentamisen ei ainakaan yksinomaan tarvitse määrittää kenellä on mahdollisuus kirjoittaa, säveltää tai vaikkapa maalata muutenkin kuin harrastetoimintana. Tekijänoikeus toisaalta kommodifioi tyhjyyden ja tekee teoksista tietoisesti kauppatavaraa, mutta samalla paradoksaalisesti mahdollistaa, vaikkakaan ei yksinään eikä millaisena tahansa kulloisenkin taloudellisen ja poliittisen eliitin mieltymyksistä vapautuneen kulttuurisen tuotannon.²⁵

2.1 Tekijänoikeus perusoikeutena ja ihmisoikeutena

Perustuslain tekstiin omaisuutta turvaava säännös kirjattiin ensimmäisen kerran vuoden 1919 hallintomuodossa²⁶. Suhtautumisessa perusoikeuksien ja tekijänoikeuksien väliseen suhteeseen voidaan erottaa erilaisia käsitystapoja. Konfliktimallin mukaan tekijänoikeus on pysyvästi ristiriidassa perusoikeuksien kanssa. Hieman nyansoidumpi malli tarkastelee asiaa yksityiskohtaisesti siten, että perusoikeudet ja tekijänoikeudet eivät ole lähtökohtaisesti sovittamattomassa ristiriidassa keskenään koska niillä on samansuuntaisia tavoitteita, mutta ne voivat konkreettisessa tapauksessa joutua konfliktiin keskenään. Positiivisimman suuntauksen mukaan perusoikeudet mahdollistavat tekijänoikeuden aseman vahvistamisen ja legitimitietin. Perusoikeuksien välinen tasapaino tulee ottaa huomioon tekijänoikeuslainsäädäntöä tulkittaessa ja sovellettaessa²⁷.

²³ ks. Karhu 2008: 455—456.

²⁴ Leppämäki 2005: 92–94.

²⁵ Mylly 2004: 229—230.

²⁶ Hallberg 2011: 549.

²⁷ ks. PeVL 7/2005 vp, s.62.

Varallisuusoikeytena tekijänoikeuteen liittyy Karhun mukaan perusoikeusnäkökulmasta tärkeä lisäulottuvuus. Tekijänoikeuden haltija nauttii perusoikeussuojaa omaissudensuojan ja elinkeinonvapauden kautta kahdessa ulottuvuudessa. Suoja suhteessa julkiseen valtaan, mukaan lukien lainsäätäjän eli omaisuudensuojan niin sanottu vertikaalinen ulottuvuus sekä kahden yksityisen toimijan välisissä suhteissa eli horisontaalisessa ulottuvuudessa.²⁸ Perusoikeudet ja tekijänoikeus myös kulminoituvat tekijänoikeuden rajoitussäännöksissä.²⁹ Tekijänoikeuksilla on selkeästi kosketuspintaa siis opetustyötä ajatellen perusoikeuksista ainakin 15 §:n omaisuudensuojaan sekä 10 §:n yksityisyyden suojaan. Lisäksi yhtymäkohta löytyy 16.3 §:n tieteen ja taiteen vapaudessa.

Tekijänoikeus luetaan perustuslain 15 §:ssä turvattua omaisuuden suojaa nauttiviin varallisuusarvoisiin immateriaalioikeuksiin³⁰. Tämä koskee ennen muuta tekijänoikeuteen sisältyviä taloudellisia oikeuksia. Koska tekijänoikeuslainsäädäntö sääntelee keskeisesti tekijänoikeuden haltijan ja muiden henkilöiden – ei niinkään tekijän ja julkisen vallan – välisiä suhteita, tekijänoikeuslainsäädäntö on merkityksellistä myös muiden tahojen kuin tekijänoikeuden haltijoiden perusoikeuksien näkökulmasta.³¹ Olli Vilanka kritisoi vuonna 2014 valmistuneessa väitöskirjassaan³² tekijänoikeuden jäykkää tulkintaa, joka asettaa omaisuuden suojan varsin yksipuolisesti muiden oikeuksien edelle. Hänen mukaansa tekijänoikeuslain tulkinta johtaa helposti siihen, että muiden perusoikeuksien toteutuminen jää ongelmalliseksi tietoyhteiskunnassa. Hänen mukaansa nimenomaan 27. artiklan näkökulmasta on ongelmallista se, että sisällön saattaminen verkkoon ilman että tekijälle on vielä syntynyt minkäänlaista vahinkoa, on jo itsessään tekijänoikeuden loukkaus.

Tekijänoikeutta omaisuutena voidaan Tuomas Myllyn mukaan lähestyä yksinkertaistettusti tai kokonaisvaltaisesti ja monipuolisesti³³. Liian yksinkertaistetussa mallissa tekijänoikeus ajatellaan itsessään perusoikeutena. Tämän tyyppistä ajattelua tukee esimerkiksi taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien kansainvälinen yleisso-

²⁸ ks. Karhu 2008: 447.

²⁹ Oesch 2005: 359—360.

³⁰ ks. HE 309/1993 vp, s.62.

³¹ ks. PeVL 64/2014 vp, s.2.

³² ks. Vilanka 2014. Article 27 of the Universal Declaration of Human Rights and Internet – A Study Evaluating Role of Prosumers, Authors and Corporations in the Information Society.

³³ ks. Mylly 2005: 187.

pimus 15 artikla 1 kappaleen c-kohta, jonka mukaan sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden tieteellisten, kirjallisten tai taiteellisten tuotteidensa henkisille ja aineellisille eduille suodusta suojusta. Kokonaisvaltaisen ja monipuolisen käsityksen mukaan taas immateriaalioikeudet, kuten muutkaan omistusoikeudet tai muut suojatut intressit eivät sinänsä ja sellaisenaan ole perusoikeuksia. Nämä oikeudet ja niihin perustuvat asemat, muiden asiantilojen ohella, saavat suojaa omaisuudensuojan kautta.³⁴

Luovan yksilön henkisen työn tulosten suoja markkinoilla taloudellisine ja aatteellisine puolineen on tunnustettu universaalina periaatteena eli ihmisoikeutena YK:n ihmisoikeuksien julistuksen 27 artiklan 2 momentissa seuraavasti:

”Jokaisella on oikeus niiden henkisten ja aineellisten etujen suojaan, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta”³⁵.

Saman artiklan mukaan jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteesta sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. Soiton opetuksen kannaltahan kyse on perimiltään juuri tästä ristiriidasta: oikeudesta kieltää oman tuotantonsa levitys ja toisaalta oikeudesta levittää omaa taidettaan ja nauttia siitä muiden tuottamana. Opetuksen yksi merkittävimmistä tavoitteista on luoda oppilaalle hyvä musiikkisuhde ja kyky nauttia taiteesta. Tekijänoikeudella suojattuihin teoksiin tutustuminen ja niiden käyttö rajoittuu, kun kaikkea olemassa olevaa, kiinnostavaa ja kehittävää materiaalia ei voida käyttää tekijänoikeussuojan takia. Itse taiteesta nauttimista rajoitetaan, koska kaikki ”taidemateriaali” ei ole rajoittamattomassa, yleisessä käytössä.

2.2. Taiteen vapaus, kulttuuriset oikeudet ja tekijänoikeus

Perustuslakimme (731/1999) keskeisin sivistyksellisiä perusoikeuksia koskeva normi on 16 §:ä, jossa säädetään perusopetuksesta ja muusta opetuksesta sekä tieteen ja taiteen vapaudesta. PeL 16.3 §:n mukaan taiteen, tieteen ja ylimmän opetuksen vapaus on tur-

³⁴ ks. Mylly 2005: 200.

³⁵ Oesch 2005: 356.

vattu. TSS-sopimuksen 15 artiklassa taataan jokaiselle muun muassa oikeus ottaa osaa kulttuurielämään. Sopimusvaltiot ovat sitoutuneet kunnioittamaan luovalle toiminnalle välttämätöntä vapautta.³⁶ Kuntien tehtävänä on kulttuuritoimintalain 728/1992 nojalla edistää, tukea ja järjestää kulttuuritoimintaa alueellaan sekä edistää taiteen harjoittamista, taidepalvelujen tarjontaa ja käyttöä, kotiseututyötä sekä paikallisesti kulttuuriperinnön vaalimista.

Soft law³⁷-dokumenteista keskeisimpänä taiteen vapauden kannalta voitaneen pitää Unescon suositusta taiteilijan asemasta³⁸, joka muodostaa kansainvälisen taide- ja taiteilijapolitiikan ytimen. Suosituksen johdanto -jaksossa todetaan välttämättömäksi ja toivottavaksi, että hallitukset auttaisivat luomaan ja ylläpitämään ei vaan taiteellisen ilmaisen vapautta suosivaa ilmapiiriä, vaan myös sellaista aineellisten olojen kehittämistä, jotka helpottavat luovan lahjakkuuden ilmituloa. Suosituksen varsinaisissa artikloissa todetaan jäsenvaltioilla olevan velvollisuus suojella, puolustaa ja tukea taiteilijoita, koska taiteella on keskeinen tehtävä sekä yksilön että yhteisön elämässä ja kehityksessä. Jäsenvaltioiden on erityisesti yritettävä turvata taiteilijoille suurempi vapaus, koska ilman sitä taiteilijat eivät kykene suoriutumaan tehtävästään.³⁹

Arajärven mukaan⁴⁰ taiteen vapaus ei kuulu mitenkään erityisesti vain taidetta ammatillisesti harjoittavalle, ammattitaiteilijoille ja alan ammattilaisille yleensä, vaan se kuuluu myös harrastelijoille ja käyttäjille. Unescon taiteilijan asemaa koskevan suosituksen (1983) mukaan taiteilija on jokainen, joka luo, esittää tai tulkitsee taidetta. Taiteilija on se, joka pitää taiteellista luomistyötään elämänsä olennaisena osana ja joka tällä tavalla myötävaikuttaa taiteeseen ja kulttuuriin ja niiden kehittymiseen eikä tähän vaikuta se,

³⁶ Eide 2001a: 289 mukaan artikla asettaa valtiolle muun muassa velvollisuuden turvata tieteen ja taiteen vapaus, suojata tekijänoikeuksia, luoda luovan toiminnan ja taiteenharjoittamisen puitteet sekä turvata tieteenharjoittajien, taiteilijoiden ja muiden luovien yksilöiden sekä heidän edustamiensa instituutioiden välinen tietojen vaihto. ks. Rautiainen 2007: 144.

³⁷ Suomenkielisessä oikeuskirjallisuudessaakin käytetään englanninkielistä soft law-termiä. Termillä viitataan keskeisimmin valtion (ja valtioiden tai Euroopan unionin) ja sen tuottamiin instrumentteihin (viranomaisten julistuksiin, toimintaohjelmiin, ohjesääntöihin jne.), jotka pyrkivät ohjaamaan toimijoiden käyttäytymistä. Ne eivät ole itsessään oikeudellisesti sitovia, mutta niillä voi olla oikeudellista merkitystä. Ks. www.arcticcentre.org/FI/arktinenalue/kansainvalinen/softlaw. Saatavissa 16.3.2020.

³⁸ YK:n kasvat-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 11. Suositus taiteilijan asemasta. Hyväksytty Unescon yleiskokouksessa 21. istunnossa Belgradissa 27.10.1980.

³⁹ Rautiainen 2007: 145.

⁴⁰ Arajärvi 1994: 110.

onko kyseinen henkilö työsuhteessa tai jonkin järjestön jäsen. Arajärven⁴¹ mukaan julkisen vallan velvollisuus on turvata taiteen vapauteen liittyvien oikeuksien käyttö ja luoda edellytykset oikeuksien käyttämiselle.

Keskeisimmän osan taiteen vapauden turvaamista muodostaa taiteen edistäminen, elisen varmistaminen, että yhteiskunnassa on riittävät materiaaliset edellytykset taiteen harjoittamiselle ja taiteen tuotoksista nauttimiselle. Taiteen edistämällä pyritään luomaan taiteen harjoittamisen sekä taidealan vapaan kansalaistoiminnan edellytyksiä ennen kaikkea tukemalla taloudellisesti taiteilijoiden taiteellista työskentelyä sekä perustamalla ja ylläpitämällä kulttuurilaitoksia, jotka ovat kansalaisten saavutettavissa.⁴² Taiteen vapauteen liittyy myös taiteen saavutettavuus, johon on ennen kaikkea pyritty kulttuurin demokratisoinnin ideaan pohjautuvan laajan taidelaitosverkoston ylläpitämisellä ja julkisten taidelaitosten pääsymaksujen pitämällä kohtuullisella tasolla.⁴³ Periaatteessa perusvalmiudet luovuudelle ja taiteen vapaudelle annetaan jo perusopetuksen piirissä eri taide-aineissa. Taiteen vapauden oikeus, niin sanottu ”reilu kulttuuri⁴⁴”, mahdollistaa näiden perusopetuksen piirissä hankittujen taitojen elinikäisen oppimisen ja kehittämisen prosessin syntymisen.

Taiteen vapaus näkyy myös vahvasti opetuksen vapautena. Opettajalla on mahdollisuus ja oikeus opettaa haluamallaan tavalla. Tämä on mielestäni osittain hieman kyseenalaista, erityisesti silloin, kun puhutaan taideaineiden opettamisesta. Puhuttaessa opetuksen vapaudesta, puhutaan vain korkeimman opetuksen vapaudesta. Perusopetuksen piirissä opetus saattaa noudattaa hyvinkin tiukasti ennakolta määriteltäviä kaavoja, eikä siten voida välttämättä puhua opetuksen vapaudesta. Toisaalta taideaineiden opetus, taiteen perusopetus, on opetuksen ja opetusmetodien kannalta katseltuna huomattavasti vapaampaa kuin kaikille lapsille ja nuorille pakollinen peruskoulun opetus. Opetettavaa

⁴¹ Arajärvi 2006: 79.

⁴² Rautiainen 2007: 94.

⁴³ Rautiainen 2007: 98.

⁴⁴ Opetusministeriön julkaisun *Reilu kulttuuri?* 2006: 15 mukaan reilu kulttuuri merkitsee kulttuuristen oikeuksien toteuttamista ja tasa-arvoista osallisuutta kulttuuriseen merkityksenantoon ikään, sukupuoleen, kieleen, vammaisuuteen, vähemmistöasemaan, etniseen, uskonnolliseen tai kulttuuriseen taustaan katsomatta. Reiluun kulttuuriin kuuluu: 1. pääsy ihmiskunnan ja oman kulttuuripiiriin traditioon, 2. fyysinen, alueellinen ja kulttuurinen saavutettavuus ja saatavuus, 3. kulttuuritarjonnan moninaisuus ja osuvuus, 4. kulttuuritarjontaan osallistuminen, 5. mahdollisuus, osallisuus ja kyky kulttuuriseen ilmaisuun ja merkityksentuotantoon.

ainetta voidaan lähestyä monella eri tavalla päämäärän saavuttamiseksi, taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmassakin kehoitetaan rohkeasti rikkomaan taiteiden välisiä rajoja, kokeilemaan ja käyttämään taidetta vapaasti ja ennakkoluulottomasti opetuksen välineenä. Ehkäpä PeL 16.2 §:n lause, tieteiden, taiteiden ja ylimmän opetuksen vapaus olisi syytä päivittää sisältämään myös taiteen perusopetuksen opetus.

Kulttuuriset oikeudet ovat yksi ihmisoikeuden kategoria kansalaisoikeuksien, poliittisten oikeuksien ja taloudellisten oikeuksien ohella ja ne ovat sivistyksellisten oikeuksien alakategoria.⁴⁵ Kulttuurisia oikeuksia ei ole ilmaistu eksplisiittisesti perusoikeuden luonteisina, mutta kulttuurin ja kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus on itse asiassa olennaisesti ja läpäisevästi läsnä kaikkien perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisessa.⁴⁶

Arajärven mukaan kulttuuristen oikeuksien oikeusperiaatteissa korostuu kolme seikkaa: yhteisöön ja yhteiskuntaan kohdistuva vaatimus kulttuurisen monimuotoisuuden hyväksymisestä, kulttuurisia arvoja painottava taiteen ja kulttuurin autonomisuus sekä yksilöön kohdistuva vapaan valinnan periaate. Arajärvi luettelee seuraavat kulttuuriset oikeudet osana sivistyksellisiä oikeuksia:

- oikeus tieteiden, taiteiden ja kulttuurin vapaaseen harjoittamiseen/niistä nauttimiseen
- oikeus liikuntakulttuuriin ja -laitoksiin
- oikeus kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin
- oikeus kulttuurilaitoksiin
- oikeus tietoon⁴⁷.

Suomalainen tekijänoikeusjärjestelmä pohjautuu mannereurooppalaiseen droit d'auteur-järjestelmään, jonka mukaan teoksen tekijällä on luonnollinen oikeus teokseensa, mikä ainoastaan vahvistetaan lainsäädännön avulla. Taiteen perusopetuksessa tällainen luovan toiminnan edellytysten turvaaminen on tärkeää. Tekijä saa omasta luovasta työstään korvausta ja luova työ saadaan levitettyä eteenpäin yhteiskunnalle taas edelleen hyödynnettäväksi. Droit d'auteur -järjestelmän taustafilosofia poikkeaa anglo-

⁴⁵ Koivunen & Marsio 2006: 24.

⁴⁶ Koivunen & Marsio 2006: 30.

⁴⁷ Arajärvi 2006: 69—77.

amerikkalaisesta copyright-ajattelusta, jossa teosta suojataan enemmänkin kaupallisena hyödykkeenä. Droit d'auteur-järjestelmässä tekijänoikeuden subjektina on tekijä ja hänen henkilökohtainen suhteensa teokseen.⁴⁸

Droit d'auteur -järjestelmässä tekijänoikeuden kohteena on opetuksen kannalta asiaa tarkisteltaessa siten nimenomaan henkiset omaisuudet, joista esimerkiksi Lawrence Becker esittelee kuusi erilaista oikeuden ansaitsemisen kohtaa:

- alkuperäisyys, jossa on kyse siitä, että teos on tekijän henkisen työn aikaansaannosta
- identifioiminen tiettyyn tekijään tai tekijöihin
- luovuus ja omaperäisyys
- niukkuus, joka mahdollistaa niukkojen resurssien tehokkaan käytön
- erikoisuus, jonka voi ajatella olevan neron tai inspiraation aikaansaannosta
- aika ja sen tuoma etulyöntiasema, ajallisesti ensimmäisenä ilmestyneen teoksen originaalisuus⁴⁹

Copyright-järjestelmässä tekijänoikeuden subjektina on tuottaja ja hänen varallisuusoi-keudellinen suhteensa teokseen. Copyright -järjestelmä ei myöskään varsinaisesti tunnusta tekijälle mitään moraalisia oikeuksia teokseensa. Suomalainen tekijänoikeusajattelu on vuosien saatossa siirtynyt yhä enemmän kohti copyright-ajattelua muun muassa niin, että myös tuottajan asemaa on vahvistettu lainsäädännöllisesti.⁵⁰ Taloudellinen oikeus teokseen nousee siitä ajatuksesta, että tekijöillä on oikeus hyötyä työnsä tuloksista. Tällöin henkinen omaisuus ajatellaan kaupankäynnin välineenä siinä missä aineellinenkin omaisuus.⁵¹

Myllyn⁵² mukaan tekijänoikeus on nykymuodossaan tehokas este muun muassa yhdistel-levien taidemuotojen kehitykselle ja tällöin se on myös este taiteen vapaudelle. Mylly kysyykin, onko perusteltua soveltaa tekijänoikeuksia samalla tavalla silloin, kun tarkoi-tuksena ei ole tekijänoikeuden haltijan kanssa kilpaileva toiminta vaan teoksen osan

⁴⁸ Salokannel 1990: 32–34 ja 191–192.

⁴⁹ Becker 1993: 609–629.

⁵⁰ Salokannel 1990: 32—34 ja 191—192.

⁵¹ Leppämäki 2006: 28.

⁵² Mylly 2004: 237.

muuntelu ja yhdistely uudessa johdannaisessa tilanteessa. Opetustyön näkökulmasta katsottuna mielestäni tämä ei ole perusteltua. Vastaavanlaiseen tilanteeseen joutuu useasti ja kyseessä ei opetustyössä todellakaan ole kilpailevasta toiminnasta vaan materiaalin vapaammasta käytöstä tavoitteena saada käsiteltävä asia oppilaalle selvemmäksi ja paremmin hahmotettavaksi. Koko soitonopetushan perustuu ajatuksellisestikin nimenomaan jonkin jo olemassa olevan teoksen ja materiaalin erilaisille toistotavoille. Myös uuden opetussuunnitelman tavoitteena oleva taidealojen laajempi keskinäinen yhteistyö, taidealojen rajat ylittävä yhteistyö, hyötyisi valtavasti tässä tekijänoikeuksien mahdollisesta vapaammasta sovellettavuudesta erityisesti juuri aloilla, joilla ei ole taloudellista voitontavoittelua vaan yleissivistävä tarkoitus.

2.3. Omaisuudensuoja perusoikeutena ja ihmisoikeutena

Oikeus omaisuuteen on kirjattu vuoden 1948 ihmisoikeuksien julistukseen, mutta poliittisten erimielisyyksien vuoksi se jäi pois vuoden 1966 yleisistä ihmisoikeussopimuksista (kansalais- ja poliittisten oikeuksien sopimus sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus). Euroopan ihmisoikeussopimuksessa omistusoikeus otettiin ensimmäiseen lisäpöytäkirjaan. Siinä suojataan jokaisen oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan ja kielletään mielivaltainen omaisuuden riistäminen.⁵³ Tekijänoikeus kuuluu omaisuudensuojan piiriin⁵⁴. Omaisuuden ala perusoikeussäännöksenä on huomattavasti laajempi kuin olisi vaikka vain pelkkä omistusoikeus. Omistusoikeuksien vahvuutta arvioivassa vertailevassa tutkimuksessa niin varsinaisten perusoikeuksien kuin myös immateriaalioikeuksien, kuten tavaramerkkien, patenttien ja tekijänoikeuksien, asema Suomessa on toistuvasti arvioitu maailman vahvimaksi⁵⁵. Perusoikeutena omaisuudensuojalta edellytetään eri tahojen varallisuuden kunnioittamista, suojaamista ja toteutumisen edistämistä⁵⁶.

⁵³ ks. www.ihmisoikeudet.net.

⁵⁴ ks. PeVL 1/1995 vp.

⁵⁵ ks. Savola 2015: 709.

⁵⁶ ks. Karhu 2008: 453.

Perustuslakivaliokunnan tulkintalähtökohtia voidaan Hildénin mukaan⁵⁷ kuvata niin, että suojaa nauttivat kaikki yksilön taloudelliset edut, jotka ovat konkreettisin ja juridisin termein kuvattavissa. Perustuslakivaliokunnan käytäntöä kuvaava kriteeri on ollut se, että toimenpide, joka ei ole ristiriidassa omaisuuden normaalin, kohtuullisen ja järkevän käyttämisen kanssa, voidaan toteuttaa tavallisella lailla. Perustuslain 15 §:n avainkäsitettä omaisuus on vakiintuneesti tulkittu varsin laajasti. Suomessa omaisuuden suojaa on perinteisesti jopa ehkä painotettu enemmän kuin yleismaailmallisessa tai eurooppalaisessa ihmisoikeusajattelussa. Ennen vuoden 1995 perusoikeusuudistusta Suomen perustuslain perusoikeusjärjestelmää jopa arvosteltiin siitä, että yhdellä sinänsä tärkeällä perusoikeudella, omistusoikeudella, oli liian hallitseva asema⁵⁸.

Perustuslain (1999/731) 15 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Ihmisoikeusso-
pimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1. artiklan mukaan taas jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Omaisuuden suoja sisältää siis omistajalle lähtökohtaisesti kuuluvan vallan hallita, käyttää ja hyödyntää omaisuuttaan haluamallaan tavalla ja myös vallan määrätä omasta omaisuudestaan. Enimmäkseen omaisuuden suojassa suojataan nimenomaan taloudellisia oikeuksia. Soiton opettamisen kannalta nimenomaan siis juuri niitä oikeuksia valmistaa teoskappaleita ja saattaa niitä yleisön saataviin.

Omaisuuden perustuslainturvalla suojataan varallisuusarvoisia oikeuksia ja etuja, joihin kuuluu laajimpana esineisiin kohdistuva omistusoikeus. Suojan piiriin kuuluvat myös varallisuusarvoiset immateriaalioikeudet kuten tekijänoikeus. Omaisuuden suoja on myös monessa mielessä hyvin korostuneessa asemassa suomalaisessa perusoikeudessa. Perustuslain 15 § on kirjoitettu hyvin yksinkertaiseksi: ”Jokaisen omaisuus on suojattu” ja se antaa lain tulkinnalle melko avoimet mahdollisuudet varsinkin, kun tekijänoikeutta ei erikseen mainita perustuslaissa ja tekijänoikeudet turvataan siten omaisuuden suojan avulla.

⁵⁷ ks. www.tieteentermipankki.fi/wiki/oikeustiede.omaisuudensuoja/laajempi_kuvaus. Saatavissa 30.11.2016.

⁵⁸ ks. www.ihmisoikeudet.net.

Omaisuu­den käsitettä tulkitaan useimpien järjestelmien piirissä suhteellisen la­veasti ja hyvin monenlaisten varallisuus­etujen katsotaan kuuluvan omaisuuden suo­jan piiriin. Jotta jokin oikeuden tai etuuden voidaan katsoa kuuluvan omaisuus­suojasäännöksen soveltamisalan piiriin, tulee sillä olla varallisuusarvoa. Lisäksi etuuden on täytettävä tietyt konkreettisuuden ja reaalisuuden vaatimukset. Varallisuusarvoisen oikeuden tulee myös olla laillisesti saatu eikä sen käytöstä saa aiheutua vakavaa vaaraa tai vahinkoa ulkopuolisille.⁵⁹ Omaisuuden suo­jaan liitetään lisäksi ajatus sosiaalisesta sidonnaisuudesta, jolla viitataan siihen, että omistamiseen liittyy myös sosiaalisia vel­voitteita. Mu­siikkikin voidaan nähdä ei vain julkisena hyödykkeenä tai säveltäjänsä omaisuutena, vain myös sosiaalisena ilmiönä. Omaisuuden suo­jalle voidaan sanoa olevan ominaista jossakin määrin muita perusoikeuksia pidemmälle menevä joustavuus ja säänneltävyys.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön perusteella⁶⁰ voidaan tehdä johtopäätös, että valtioiden harkintamarginaali on omaisuuden suo­ja-asioissa tyypillisesti laa­jempi kuin useimpien muiden sopimuksessa turvattujen oikeuksien osalta. Suomen pe­rustuslain tekstistä puuttuu nimenomaan omaisuuden käytön säännöstelyyn vaikuttava ja omaisuuden sosiaalista sidonnaisuutta korostava säännös.⁶¹

Omaisuu­den suo­jasäännöksen tarkoituksena on siis suo­jata ensi sijassa ihmisyksilöitä. Sen tarkoituksena on turvata ja edistää yksilöiden taloudellista vapautta ja itsemäärää­misoikeutta sekä suo­jata yksilöiden oikeuksia ja odotuksia varallisuus­oikeuksien ja –suhteiden riittävästä pysyvyydestä ja ennakoitavuudesta. Perusoikeusjärjestelmän koko­naisuuden näkökulmasta tarkasteltuna omaisuuden suo­jan tehtävät ja tavoitteet liittyvät erityisesti yksilöiden taloudellisen autonomin ja toimintavapauden sekä varallisuus­suhteiden vakauden ja ennakoitavuuden turvaamiseen ja edistämiseen.⁶² Omaisuus­suojasäännökselle ominainen piirre on, etteivät sen soveltamistilanteet myöskään rajoitu vain

⁵⁹ Hallberg 2011: 568.

⁶⁰ ks. esimerkiksi SCF v Del Corso (C-135/10) -ratkaisun 71 kohta, jossa EU-tuomioistuin totesi, että yleisölle välittämisen käsitettä tulkittaessa on kiinnitettävä huomiota myös käsitteiden asiayhteyteen ja taustalla olevien sopimusten päämäärään. Pekka Savolan 2014: 53 mukaan perinteisesti esimerkiksi yleisölle välittämisen käsitteen tavoilla ei ole oikeuskäytännössä huomioitu ollenkaan sitä, tavoitellaanko yleisölle välittämisellä voittoa vai ei.

⁶¹ Hallberg 2011: 554—555.

⁶² Hallberg 2011: 557.

julkisen vallan ja yksityishenkilöiden välisiin vertikaalisuhteisiin, vaan säännös voi tulla sovellettavaksi myös horisontaalisuhteissa erilaisten yksityisten toimijoiden välillä.

Lainsäätäjän tehtävänä on varmistaa, että yksilön omaisuutta suojataan riittävän tehokkaasti paitsi julkista valtaa myös yksityisestä toiminnasta aiheutuvia uhkatekijöitä vastaan. Omaisuudensuojasäännös asettaa julkiselle vallalle velvoitteita. Ei riitä, että vain kunnioitetaan yksilön omaisuutta, julkisen vallan tulee aktiivisin toimin suojella yksilön omaisuutta muiden toimijoiden loukkauksilta ja rakenteellisin toimin takaamaan ja luomaan edellytykset kyseisen perusoikeuden tehokkaalle toteutumiselle myös käytännössä.⁶³ Euroopan unionin perusoikeuskirjan 17 artiklan 2. kohta sisältää erityisen maininnan henkilön omaisuuden suojasta, vaikka immateriaalioikeudet kuuluvat myös jo 17 artiklan ensimmäisessä kohdassa tarkoitettuun omaisuuskäsitteen alaan⁶⁴.

Säädettäessä EU:n yhteiskuntadirektiiviä voimaan, hallituksen esityksessä tekijänoikeuksia pohdittiin seuraavasti:

”Tekijöiden taloudellisia oikeuksia, joiden katsotaan kuuluvan omaisuuden suojan piiriin, on nähty tarpeelliseksi rajoittaa eräissä teosten käyttötilanteissa ennen kaikkea tiedonvälitykseen liittyen, sivistyksellisten ja muiden tärkeiden yhteiskunnallisten syiden vuoksi, ja myös käytännön syistä. Itse asiassa lähes kaikki tekijänoikeuden rajoituksia koskevan tekijänoikeuden 2 luvun säännökset ovat lain 1 ja 5 luvussa säädettyjen oikeuksien ja muiden yhteiskunnan etujen tasapainottamista”.⁶⁵

Henkisen työn tulos on melko haastavaa saada ”näyttämään” omaisuudelta. Konkreettinen esine, kirja, nuotti tai kuva on omistuksen ja omistusoikeuden osoittamisen kannalta huomattavasti helpompaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien ulotti ihmisoikeussopimuksen ensimmäisen lisäpöytäkirjan 1 artiklan omaisuuden suojasta immateriaalioikeuksiin tapauksessa *Balan v. Moldova*⁶⁶ jossa valtio velvoitettiin korvaamaan valokuvaajalle korvaukset tämän omaisuuden laittomasta käytöstä. Kuvaajan ottamaa kuvaa oli käytetty ilman kuvaajan lupaa. Toisessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauksessa *Sia Akka/Laa v. Latvia*⁶⁷ taas päädyttiin ratkaisuun 12.7.2016, jossa tuomioistuimien

⁶³ Hallberg 2011: 560.

⁶⁴ Hallberg 2011: 573.

⁶⁵ ks. HE 28/2004 vp, s. 140/II.

⁶⁶ ks. Application no. 19247/03. Date of Judgement 29.1.2008.

⁶⁷ ks. (ECtHR) 562/05. Date of Judgement 12.7.2016.

totesi Latvian musiikkiteosten tekijänoikeutta koskevassa tapauksessa, että tapauksessa ei oltu rikottu Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklaa 1. vaan kyse oli artistien tekijänoikeuden rajoittamisesta. Ensimmäisessä tapauksessa ”konkreettinen” kuva oli helpompi todistaa ja näyttää toteen omaisuutena ja sen väärinkäytöksenä. Jälkimmäisessä tapauksessa kyseessä oli radiokanavan kautta esitetyistä musiikkiteoksista.

Ylipäätään kun miettii musiikin ja vaikkapa kirjan tekstin tai kuvattun valokuvan tekijänoikeusrikkomuksien todentamista, on musiikin suhteen varmasti hankalampi todeta oikeuksia rikotun. Mikko Heiniön (2013) osuvin sanoin musiikkiteoksen käsite on filosofinen saippua. Vaikka musiikkiteosta voidaan ymmärtää sekä nuotinnoksien, että esityksen pohjalta, se ei ole jäännöksittä palautettavissa kumpaankaan. Musiikkiteos on aikaan sidoksissa mutta kaikilta osiltaan yhtä aikaa olemassa ja loppumaton; esitys taas on ajallinen. Siinä osat seuraavat toisiaan ja loppuvat aikanaan.⁶⁸ Porkolan (2019) mukaan esitykset myös siirtävät tietoa elävien näytösten muodossa ja välittävät tietoa yhteiskunnasta, muistista ja identiteetistä toistoin. Jokainen kulttuurinen esitys on josain määrin toistoa, uudelleen tekemistä ja uudelleen esittämistä.⁶⁹

Vaikka musiikin kohdalla teoskynnys on ehkä matalampi kuin vaikkapa kirjallisella työllä, on musiikki luonteensa vuoksi haasteellinen. Erityisesti silloin kun esityksessä ei käytetä painettua materiaalia ja esitys vielä improvisoidaan, tai kuten viimeisimmässä tapauksessa, poimitaan 2 sekuntinen rytmi jo olemassa olevasta teoksesta ja käytetään sitä toisessa teoksessa. Tällöin voi kaikki olla ”kuulijan kuulomuistin varassa” eikä mitään teoskappaletta ole silmien edessä vertailun suorittamiseksi. Esitykset ja ääniaallotkin ovat huonoja ehdokkaita musiikkiteoksen aineellisuuden paikantamiseksi, sillä ajallisina ilmiöinä ne ikään kuin häviävät jo heti syntyessään eivätkä siis ole ”missään”⁷⁰. Suomen ylimmissä oikeusasteissa ei varmastikaan juuri tästä syystä ole sävellysteosten osalta riideltä.

⁶⁸ Heiniö 2013: 1177.

⁶⁹ Porkola 2019: 14–17.

⁷⁰ Torvinen & Mantere 2007: 40–41.

3. SOITON OPETUKSESSA HUOMIOON OTETTAVAT TEKIJÄNOIKEUDET

Kun puhutaan tekijänoikeuksista musiikissa, puhutaan lähes poikkeuksetta erilaisista sävellysteoksista ja niiden esittämisestä. Tekijänoikeuden keskeisin kansainvälinen yleissopimus on varmasti vuonna 1886 tehty Bernin sopimus kirjallisten ja taiteellisten teosten suojaamiseksi, jonka pääperiaatteina on kansallinen kohtelu, jonka Haarman (2005) selvittää tarkoittavan sitä, että jokainen sopimuksen jäsenvaltio on velvollinen antamaan toisen jäsenvaltion kansalaisille kulloinkin kysymykseen tulevissa asioissa saman kohtelun kuin omille kansalaisilleen. Jos jonkun maan tekijänoikeussuoja on korkeatasoinen, sen on annettava sama suoja myös heikomman suojan takaavista sopimusvaltioista peräisin olevalle tekijälle. Suoja on siis lähtökohdiltaan riippumaton niin sanotusta tosiasiallisesta vastavuoroisuudesta. Poikkeama on suoja-aika. Mikään sopimusvaltio ei ole velvollinen antamaan teoksen alkuperämaassa säädettyä määräaika pidempää suojaa.⁷¹ Toinen pääperiaatteista on vähimmäissuoja, jonka Harenko ym. (2006) kertoo tarkoittavan sitä sopimustekstissä ilmaistua suojaa, jonka sopimusvaltio on velvollinen kirjaamaan omaan lainsäädäntöönsä, eli suojaa, jota sen on vähintään annettava toisen sopimusvaltion kansalaiselle⁷². Suomi on ratifioinut vuonna 1986 Bernin yleissopimuksen Pariisin sopimuskirjan (SopS 79/1986). Tekijänoikeuslaissa suojataan kirjallisia ja taiteellisia teoksia ja niiden niin sanottuja lähioikeuksia.

Peruskäsitteenä tekijänoikeudessa on teos. Teoksella viitataan abstraktiin käsitteeseen tekijän henkisen työn tuloksesta ja teoskappaleella taas teoksen fyysiseen ilmentymään⁷³. Tekijänoikeuslain (1961/404) 1 §:n mukaan se, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, omistaa tekijänoikeudet, olkoonpa teos sitten kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellyks- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote tai joku muu vastaava teos.

⁷¹ Haarman 2005: 28.

⁷² Harenko ym. 2006: 7.

⁷³ Pihlajarinne 2014: 39.

Mikä tahansa luova työ ei kuitenkaan ole teos tekijänoikeudellisesti ajateltuna, teoksen pitää ylittää teoskynnys⁷⁴. Kynnyksen ylittäminen edellyttää, että teos on syntynyt tekijän itsenäisen ja omaperäisen luomistyön tuloksena⁷⁵. Teoskynnyksen asettuminen on varsin tulkinnanvarainen asia. Teoskynnyksen katsotaan yleensä ylittyvän, jos voidaan olettaa, että kukaan muu ei olisi vastaavaan työhön ryhtyessään päätenyt samanlaiseen lopputulokseen. Teoskynnys myös vaihtelee eri teoslajien välillä. Esimerkiksi tietokoneohjelmien kohdalla teoskynnyksen ylitys edellyttää enemmän omaperäisyyttä kuin runoissa. Lisäksi tuotoksen tekijän maine taiteilijana vaikuttaa tuotoksen omaperäisyyden arvioinnissa.⁷⁶

Laura Leppämäki kuvailee väitöskirjassaan *Tekijänoikeuden oikeuttaminen* (2006) niin sanottua ”harmaata aluetta⁷⁷”. Tekijänoikeus ei itsessään nimittäin millään tavalla määrittele teosta, ei aseta sille laatu- tai tasovaatimuksia. Tekijänoikeudelliset kriteerit ovat ainoastaan teoksen omaperäisyys ja itsenäisyys, eli hyvin epämääräisiä. Kun tekijänoikeudessa kuitenkin on kyse loppukädessä taloudellisen voiton tavoittelemisen välineestä, olisi Leppämäen mielestä vaatimus esteettisestä laadusta hyvä lisätä tekijänoikeuslakiin. Artikkelissaan (2005) tekijänoikeuden ongelmista Leppämäki myös tuo esille muutamia musiikkiin liittyviä tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Hänen mukaansa musiikissa ei ole väärennöksiä. Esitykset voivat toki vaihdella laadultaan, mutta ne liittyvät aina kuitenkin samaan kappaleeseen. Musiikki on siis luonteeltaan allografista, jolloin kysymys autenttisuudesta ei ole edes oleellinen. Mielenkiintoista Leppämäen mukaan on myös se, että lähioikeuksien alaisten teosten ei tarvitse olla alkuperäisiä, omaperäisiä tai itsenäisiä kuten teoskynnyksen omaavalta kappaleelta oletetaan. Ja juuri nämä lähioikeudet ovat niitä, jotka aiheuttavat eniten riitoja ja jotka ovat näkyvästi esillä.⁷⁸

Musiikkioppilaitoksessa nimenomaan sävellysteos on se keskeisin teostyyppi, jota opetuksessa käytetään. Peruskäsitteenä tekijänoikeudessa on pidettävä teosta ja soiton opettamisen kannalta keskeisin teostyyppi on sävellysteos, jota käsitellen tarkemmin seuraa-

⁷⁴ Toikkanen & Oksanen 2011: 25 mukaan teoskynnys tarkoittaa teokselta edellytetyn omaperäisyyden määrää, joka on ylitettävä, jotta tuotos katsottaisiin teokseksi ja saisi tekijänoikeussuojan.

⁷⁵ Lehtinen 2011: 24.

⁷⁶ Toikkanen & Oksanen 2011: 31.

⁷⁷ Leppämäki 2006: 29.

⁷⁸ Leppämäki 2005: 90.

vassa alaluvussa. Sävellysteokset ovat suojattuja niin esitettyinä kuin nuotteinakin. Esimerkiksi Tekijänoikeusneuvosto on lausunnossaan (2003: 11) todennut seuraavaa:

”Sävellysteos voi ilmetä erilaisissa muodoissa kuten ääninä, paperille painettuna nuottikirjoituksena, perinteisenä äänitallenteena, MIDI-tiedostona tai mp3-muotoisena tiedostona. Sävellysteoksella tarkoitetaan sävellyksiä sanojen kanssa tai ilman sanoja. Näitä sävellysteoksen aiheita ja motiiveja saa sitten edelleen uudessa ilmaisumuodossa vapaasti käyttää kuka tahansa.”⁷⁹

Sävellysteoksen ajatellaan olevan jo olemassa oleva sävellys tai uusi, esimerkiksi opetuksen tuloksena syntyvä teos. Tekijänoikeus suojaa aina nimenomaan teosta, ei sen sisältämiä ideoita, tietoa tai muita oivalluksia. Teoksen itsenäisyys tarkoittaa sitä, että se on tekijänsä itsenäisen työn tulos, eikä sitä ole kopioitu mistään jo olemassa olevasta teoksesta. Omaperäisyys taas tarkoittaa, ettei työ ole ollut vain mekaanista vaan siihen on kuulunut luovaa toimintaa.

Teoksen on oltava tekijänsä henkisen työn tulos ja tekijän persoonallisuuden on jollain tavalla näyttävä siinä.

TN 2017:11 Sävellyksen tekijänoikeus

TN katsoo, että teoksen Silkkiturpa lyhyttä, 4 tahdin melodiankatkelmaa ei voida pitää tekijänsä luovan työn tuloksena syntyneenä ja niin itsenäisenä ja omaperäisenä, että mainittu melodian katkelma yksin ei ole tekijänoikeuslain 1 §:ssä mainittu teos.⁸⁰

Lyhytkin melodia voi olla riittävän itsenäinen ja omaperäinen, mutta kuten edellä esitetyssä Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa, aina se ei sitä ole. Suojan edellytyksenä ei myöskään ole se, että teoksen pitäisi olla valmis. Myös luonnokset voivat saada suojaa.⁸¹ Musiikissa teoskynnys ylittyy myös suhteellisen helposti verrattuna esimerkiksi kirjalliseen teokseen.

⁷⁹ TN 2003: 11. Sävellysteokseen liittyvät tekijänoikeuskysymykset. Annettu 2.6.2003.

⁸⁰ TN 2017:11. Sävellyksen tekijänoikeus. Annettu 26.9.2017.

⁸¹ Sorvari 2010: 16.

3.1. Sävellysteos ja sävellysteoksen tekijänsuoja

Sävellysteokset, sinfoniat, konsertot, laulut, iskelmät ilmenevät ääninä. Esimerkiksi varsinaisten musiikki-instrumenttien ääninä, ihmisääninä ja elektronisesti tuotettuina ääninä⁸². Sävellysteokset ovat suojattuja niin esitettyinä kuin nuotteinakin. Sävellysteosten kappaleita ovat nuotit ja äänitteet. Melodian ohella myös muiden musiikin komponenttien, rytmin ja sointujen tarjoama kokonaisvaikutelma ratkaisee, ylittyykö teostasovaatimus. Suojan kannalta on yhdentekevää, onko kysymyksessä lyhyt laulelma vai laajempi sävellys. Vaikutuksetonta on myös se, onko teos merkitty nuotteihin vai improvisoitu. Sävellysteos on useimmiten kirjoitettu nuoteiksi tai niistä on äänitetty versio äänilevyllä tai konserttitaltointina ja laulun sanat on kirjattu muistiin. Sävellysteoksessa nuotit ovat osa teosta, ne eivät saa suojaa erillisinä kirjallisina teoksina.⁸³

Tekijänoikeudet ovat yksinoikeuksia. Kukaan muu kuin teoksen tekijä ei voi määrätä teoksen käytöstä. Sävellysteoksen kohdalla teoskynnystä on perinteisesti pidetty melko matalana. Tekijänoikeus ei myöskään suojaa teoksen perusideaa tai aihetta. Tekijänoikeutta saakin siis se, joka toteuttaa tuon idean käytännössä omaperäisellä tavalla. Teoksella voi aina olla yksi tai useampi tekijä. Jos teoksesta ei voida helposti eritellä kenenkään luovaa panosta erilleen, on kyseessä niin sanottu yhteisteos. Yhteisteoksen käyttöön tarvitaan silloin jokaisen tekijän lupa.⁸⁴

Esitysten osalta on muistettava myös, että suojaa voivat saada:

1. sävellysteos, jonka tekijöitä ovat mahdollisesti säveltäjä, sanoittaja ja sovittaja
2. esitys, jonka osalta puhutaan esittävän taiteilijan tai taiteilijoiden oikeuksista ja
3. mahdollinen ääni- ja/tai kuvatallenne, jonka oikeudenhaltija on ainakin tuottaja⁸⁵

Esitykset voivat olla myös puhuttuja, tanssittuja, laulettuja, soitettuja tai muulla tavalla ilmaistuja. Esitys voi perustua olemassa olevaan teokseen tai se voi syntyä esityksen aikana. Jos esitys perustuu toisen tekemään teokseen, kuten seuraavassa Tekijänoikeus-

⁸² Sorvari 2010: 77.

⁸³ Haarman 2005: 77–78.

⁸⁴ Lehtinen 2011: 25.

⁸⁵ Sorvari 2010: 26.

neuvoston lausunnossa, on sille oltava lupa, sillä teoksen esittäminen kuuluu tekijän yksinoikeuksiin.⁸⁶

TN 2018:1 Sävellysteoksen tekijänoikeus

Tekijänoikeusneuvosto katsoi tekijänoikeussuojaa rikotun, kun teoksen tekstiä lyhennettiin merkittävästi ”Vain elämää” TV-ohjelman lähetyksessä. Teoksen lyhennettyä versiota ei itsessään katsottu muunnellun siten, että tekijänoikeuksia olisi rikottu, mutta teoksen tekstin lyhentäminen muutti teoksen merkitystä ja painotusta jolloin muunteluun olisi tullut olla hankittu tekijän lupa.⁸⁷

3.2. Esittävä taiteilija

Taiteilijalla tarkoitetaan jokaista, joka luo, esittää tai tulkitsee taidetta. Taiteilija on se, joka pitää taiteellista luomistyötään elämänsä oleellisena osana ja joka tällä tavalla myötävaikuttaa taiteen ja kulttuurin kehittymiseen. Häntä pidetään taiteilijana tai hän haluaa, että häntä pidetään taiteilijana, riippumatta siitä, onko hän työsuhteessa tai jonkin järjestön jäsen.⁸⁸ Esittävän taiteilijan suoja on säännelty TekijäL 45 §:ssä. Sen mukaan kirjallisen tai taiteellisen teoksen tai kansanperinteen esitystä ei saa tallentaa laitteelle ilman esittävän taiteilijan suostumusta, siten että se voitaisiin toistaa, tai saattaa yleisön saattaviin radion tai television välityksellä. Esittävä taiteilija voi olla kuka tahansa luonnollinen henkilö, joka esittää teoksen.⁸⁹ Esittävä taiteilija voi yhtä hyvin olla ammattilainen tai harrastelija, laki ei aseta mitään vaatimuksia tässä suhteessa. Esittäjälle ei myöskään aseteta mitään laatuvaatimuksia. Esittävä taiteilija voi olla varsinainen virtuoosi tai todella surkea soittaja tai laulaja. Musiikin tekijäys liittyy musiikkiin ja musisointiin jonnekin tietyn henkilön tai henkilöiden ilmaisuna sekä osallisuutena siihen, millaiselta musiikki soivana kuulostaa⁹⁰.

⁸⁶ Toikkanen & Oksanen 2011: 42.

⁸⁷ TN 2018: 1. Sävellysteoksen tekijänoikeus. Annettu 27.3.2018.

⁸⁸ YK:n kasvatustiede- ja kulttuurijärjestö Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 11. Suositus taiteilijan asemasta. Hyväksytty Unescon yleiskokouksessa 21. istunnossa Belgradissa 27.10.1980.

⁸⁹ Lehtinen 2011: 28.

⁹⁰ Torvinen & Mantere 2007: 49.

Vielä vuosia sitten, edeltävän, vuoden 1927 Tekijänoikeuslain mukaan, ajateltiin jopa niin, että esittävä taiteilija ikään kuin vain nojautuu vanhaan jo olemassa olevaan teokseen, ei luo itse mitään uutta. Koska musiikissa teoskynnys ylittyy hyvin herkästi, voidaan kuitenkin ajatella, että esittävä taiteilija, musiikkiopistossa esiintyvä opettaja tai oppilas, on lähes aina suojattu tekijänoikeudellisesti. Suojan kohteena on siis myös esittävän taiteilijan esitys.

Esittävällä taiteilijalla onkin yksinoikeus päättää esityksensä tallentamisesta kuten Rooman konventio eli kansainvälinen yleissopimus esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien ja radioyhtymien suojaamisesta sanoo (SopS 56/1983). Esiintyvän taiteilijan lupa tarvitaan aina myös tallenteen käyttämiseen esityksen jälkeen. Tallenteen tekemistä säätelee myös osaltaan rikoslaki silloin, kun on kyse yksityisyyden rauhan ja kunnian loukkaamisesta. Esittävällä taiteilijalla on samat moraaliset oikeudet kuin teoksen tekijälläkin. Esittävän taiteilijan moraaliset oikeudet ovat isyysoikeus ja respektio-oikeus.⁹¹ Tulkinnan ja tekijyyden kannalta levytys on itseasiassa melko ristiriitainen musiikin muoto. Emme näe esittäjää – säveltäjästä puhumattakaan – emmekä voi edes olla varmoja siitä, onko kuulemamme sen henkilön tuottama, joka levynkannessa mainitaan. Studio-olosuhteissa tehty tallenne tuo mukanaan myös joukon muita henkilöitä, jotka voidaan liittää äänitteen tekoprosessiin. Mikä on ääniteknikon, tuottajan tai studioakustiikan suunnittelijan rooli ja osuus musiikin tekijänä. Tuottajalla esimerkiksi saattaa olla ratkaiseva rooli musiikin tallenteen lopulliseen soivaan asuun.⁹²

Oikeustapauksia esittävän taiteilijan suojasta on paljonkin. Näistä seuraavista esimerkeistä näkee juuri sen, miten ”herkästi” kotimaisessa oikeuskäytännössä esittävän taiteilijan suojan tuntuu saavan.

⁹¹ Tekijänoikeuslain 3 §:n 1 momentin mukaan tekijän nimi on mainittava hyvän tavan mukaisesti, kun teosta käytetään, ja muilla ei ole lupaa muuttaa teosta sen taiteellista arvoa loukkaavalla tavalla. Tieteen termipankin mukaan Tekijäl 3 §:ään sisältyvä isyysoikeus tarkoittaa tekijän moraalisiin oikeuksiin kuuluvaa oikeutta tulla mainituksi teossuojaa nauttivan teoksen hyödyntämisen yhteydessä. Tekijällä on lähikäsitteellisesti oikeus tulla mainituksi tekijänä, kun hänen luomaansa teosta hyödynnetään eli kun siitä valmistetaan kappaleita tai kun se saatetaan kokonaan tai osittain yleisön saataviin. Ks. www.tieteentermipankki.fi/wiki/oikeustiede:isyysoikeus. Saatavissa 16.3.2020. Respektio-oikeus on isyysoikeuden rinnalla toinen moraalinen oikeus. Teosta ei saa muuttaa tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, eikä sitä myöskään saa saattaa yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Ks. <https://minilex.fi/a/mita-tarkoittaa-respektio-oikeus>. Saatavissa 16.3.2020.

⁹² Torvinen & Mantere 2007: 51.

KKO 2002: 48 ratkaisussaan Esittävän taiteilijan oikeus

Tapauksessa oli kyseessä yhtiö, joka oli luovuttanut ravintoloiden tiloihin käytettäväksi musiikkiautomaatteja. Yhtiön katsottiin siten olevan vastuussa äänitteiden tuottajalle ja esittäville taiteilijoille automaattien välityksellä tapahtuvasta äänitallenteiden esittämisestä julkisesti. Yhtiö velvoitettiin suorittamaan korvaus TekijäL 47 §:n mukaisesti.

KKO 1984 II 26 Kivikasvot

Tapauksessa oli kyse X:n valmistamasta mainoselokuvasta, joka oli tehty Y:n tilauksesta Z:n lukuun. Mainoselokuvaan oli siirretty olennainen osa erään solistiryhmän levyttämästä musiikkikappaleesta hankkimatta siihen esiintyvien taiteilijoiden suostumusta. Elokuva oli esitetty myös televisiossa. X, Y ja Z velvoitettiin suorittamaan korvaukset lauluosan esittäneille taiteilijoille.

TN 1987: 18 Esittävä taiteilija

Lausunnossaan tekijänoikeusneuvosto piti näkövammaisten käyttöön tarkoitetun äänikirjan lukijaa esiintyvänä taiteilijana ja siten olleen oikeutettu saamaan korvausta koska esitys oli siirretty laitteelle, jolla se voitiin toisintaa.⁹³

Vaikka sopimuslisenssi (TekijäL 1961/404 26§) salliikin teosten kopioimisen ja TekijäL 14§ jopa nauhoittamisen opetuskäyttöön, tästä ”etuudesta” eivät pääse kuitenkaan osallisiksi kuin hyvin suppea, soiton opiskelijan lähipiiri. Heti, kun teosta haluttaisiin lähteä levittämään, julkaisemaan, tekemään tutuksi muillekin taiteen ystäville, tulee vastaan esiintyvän taiteilijan suoja.

KKO:n tapauksessa 1992:55 oli kyse esiintyvän taiteilijan suojasta. Tapauksessa paikallisradio oli radiolähetyksessään käyttänyt ulkomaisia äänitteitä, joihin ääni oli otettu talteen toisessa sopimusvaltiossa ennen kuin Suomessa tuli 21.10.1983 voimaan Roomassa tehty esittävien taiteilijoiden, äänitevalmistajien sekä radioyri-tysten suojaamisesta tehty kansainvälinen sopimus. Paikallisradio velvoitettiin suorittamaan oikeuksien haltijoille korvaukset mainittujen äänitteiden käytöstä radiolähetyksessä.

Tässä viimeisessä tapauksessa kyse oli siis esittävien taiteilijoiden äänitevalmisteiden sekä radioyri-tysten suojaamiseksi tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaatamisesta annetun asetuksen tulkittamisesta⁹⁴ enemmän kuin puhtaasti tekijänoikeudellisesta kysymyksestä, mutta opetuksen kannalta vastaavan laisia tilanteita ajatellen, nä-

⁹³ TN 1987: 18. Esittävä taiteilija. Annettu 3.12.1987.

⁹⁴ Harenko ym. 2006: 7 mukaan sopimusvaltion tulee myöntää esiintyville taiteilijoille ja äänitteiden valmistajille kansallinen kohtelu sopimuksessa määrätyn edellytyksin. Sopimusvaltio, jonka alueella suojaa pyydetään soveltaa lainsäädäntöä omasta maasta oleviin esittäviin taiteilijoihin ja äänitteiden valmistajiin suoritusten osalta. Sopimusvaltion on lisäksi myönnettävä oikeuksien haltijoille sopimuksesta ilmenevät vähimmäisoikeudet.

mä kansainväliset sopimukset ovat juuri niitä, jotka rajoittavat entisestään teosten levittämistä ja taiteen ”vapaata” nauttimista. Mitä isommasta esiintyjämäärästä on kyse, sitä enemmän ”taiteen vapaus” – oikeus nauttia luomastaan taiteesta esityksen nauhoituksen muodossa, kärsii. Jotta nauhoitusta voitaisiin levittää, tulee kaikilta nauhan esiintyjiltä olla siihen lupa.

Opetustyössä esittävän taiteilijan suojan kanssa syntyy siis ristiriitatilanteita monessakin mielessä. Opetustoiminnassa kun on kyse nimenomaan opetuksesta ja sen puitteissa nauhoituksia ja tallenteita voidaan siis tehdä TekijäL 14 §:n mukaan. Esittävän taiteilijan esitys voidaan siten laillisesti nauhoittaa. Tallenne on kuitenkin vain tilapäinen ja tulisi hävittää heti. Musiikkiopiston opetustyön luonteen vuoksi oppilaat esiintyvät vuositasolla, oppilaan mukaan, noin 2-10 kertaa. Opetukselliselta kannalta tallenteen tekeminen on hyvinkin hedelmällistä ja kehittävää oppilaan kannalta. Toisaalta esityksistä tehdään nauhoituksia ja tallenteita esiintyvän taiteilijan kotikäyttöön sekä välillä oppilaitoksen arkistoon tai mahdollisesti opettajan omaan yksityiskäyttöön. Kaikki lain mukaisina ääni- ja kuvatallenteina pidettävät tallenteet saavat suojaa kokonaan riippumatta siitä mitä on tallennettu⁹⁵. Tallenteet ovat nykypäivänä lähes poikkeuksetta aina myös sellaisessa muodossa, että ne voidaan siirtää ja toisintaa, joka tarkoittaisi taas aina oikeudenhaltijan, esiintymisessä esiintyneen taiteilijan lupaa⁹⁶.

Tallennuksesta voi olla hankalaa rajata muiden osallisten osuutta pois. Soittotilanteessa varsinkin, kun opettaja ja oppilas hyvin useasti ovat molemmat yhtä aikaa lavalla opettajan avustaessa nuorempia esiintyjä. Ristiriitatilanne syntyy, kun esimerkiksi teoksesa, jossa on mukana useita soittajia, tanssijoita, opettajia, parhaimmassa tapauksessa lavalla saattaa olla yli 30 ”esiintyvää taiteilijaa” yhtä aikaa. Lupia nauhoittamiseen ei useinkaan saada, spontaanisti syntyvästä nauhoituksesta, joka tehdään esiintyjän omaisen halusta, eikä jälkikäteen ole mitään mahdollisuuksia muistaa aina kaikkia tilaisuuteen osallistuneita lupien hankkimiseksi jälkikäteen.

⁹⁵ Pihlajasaari 2014: 91.

⁹⁶ Huomiona tässä tietysti myös se, että mikäli kuvissa tai videoissa esiintyy ihmisiä siten, että heidän kasvonsa näkyvät, on julkaisua harkittaessa, on muistettava lisäksi ottaa henkilötietolain asettamat rajoitukset huomioon.

KKO:n tapauksessa 1988: 52 Suullinen esitys oli kyse juuri esiintymisestä ja sen nauhoittamisesta ilman esiintyjän lupaa. Tapauksessa katsottiin televisiontoimittajan selostuksen olleen niin omaperäisen, että hänellä oli siihen tekijänoikeus ja koska selostus oli yhtiön toimesta nauhoitettu, velvoitettiin yhtiö suorittamaan hyvitystä ja korvausta tekijänoikeuden loukkaamisesta.

Opetustoiminnassa tähän tilanteeseen on yleensä pyritty varautumaan jo opintojen alkuvaiheessa, jolloin vanhemmilta pyydetään lupa muun muassa oppilaan kuvien käyttöön musiikkioppilaitoksen internet-sivuilla tai muussa mainonnassa. Digitalisoituvassa yhteiskunnassa musiikkioppilaitoksen olisi varmasti syytä hankkia oppilailtaan myös luvat esityksen saattamisesta muiden saataviin digitaalisesti verkossa. Toimiminen myös itse esiintyvänä taiteilijana, on keskeinen osa opetusta itseään ja TekijäL:a löyhästi tulkiten siitä syntyviä tuotoksia voisi hyvin pitää oppilaitoksen omaisuutena, työsuhdeolettaman tavoin. Mutta vaikka lupa vanhemmilta tai oppilailta itseltään olisikin, se ei aina automaattisesti tarkoita kuitenkaan sitä, että esiintyvä taiteilija itse haluaa jokaisen esityksensä taltioitavan, varsinkaan kun taltiointi yleensä tapahtuu jonkun hänelle tuntemattoman toimesta.

Monesti yksinkertaisesti käy vain niin, että joukossa on niitäkin, joilla lupaa ei ole ja esitystilanteessa kukaan ei ehdi valvomaan luvan omaavia tai luvan omaamattomia esiintyjä. Usein joudutaan myös konsertin taltiointi kokonaisuudessaan kieltämään. Kielto ei niinkään silloin perustu tekijänoikeuslakiin vaan sen päättää tilaisuuden järjestäjä tai tilaisuudessa esiintyvä artisti sulkeakseen pois mahdolliset tekijänoikeudelliset väärinkäytökset. Tämä on varmin tapa estää tallenteen tekeminen silloin, kun joukossa on niitä, jotka eivät toivo esitystään nauhoitettavan. Tällöin tilaisuuteen osallistuvien tulisi noudattaa esitettyä toivetta hyvän tavan mukaisesti. Tietosuoja-asetus (EU 2016/679)⁹⁷ vaikeuttaa myös osaltaan taiteen vapauden toteutumista. Esitystilanteessa tehty kuvaus, jossa esiintyjät ovat tunnistettavissa, on tietosuoja-asetuksen vastainen. Tämän asetuksen tulkinta opetustyössä vaikeuttaa erityisesti opetustilanteinkin toimivia esitysten tallentamisia, koska on usein mahdotonta taltioida kokonaisuutta ilman, etteikö esiintyjä/esiintyjät olisi siitä tunnistettavissa.

⁹⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta. Tämän asetuksen tavoitteenahan on vahvistaa rekisteröidyn henkilön oikeuksia ja toisaalta lisätä tietojen käsittelyn avoimuutta.

3.3. Suojan voimassaolo

Tekijänoikeus on ajallisesti rajoitettu.⁹⁸ Teoksen tekijänoikeudellisesta suoja-ajasta puhutaan TekijäL 43 §:ssä. Suoja-aika alkaa, kun teos on luotu. Mitään rekisteröintiä ei vaadita. Ainoa edellytys on, että teos on saanut sellaisen ilmenemismuodon, että se on muiden kuin tekijänsä havaittavissa. Tekijän mielessä oleva teos ei siis saa vielä suojaa. Teoksen suoja-aika päättyy, kun sen tekijän kuolemasta on kulunut 70 vuotta. Aiemmin, aina vuoteen 1995 saakka, tekijänoikeus oli voimassa, kunnes 50 vuotta oli kulunut tekijän kuolemasta. Muutos suoja-aikaan perustuu suoja-aika direktiivin (93/98/ETY) vaatimukseen.⁹⁹ Vuoden 1996 alusta tuli voimaan lainmuutos suoja-ajan pidentämisestä. Suoja-aika direktiivin myötä luotiin myös uusi suojamuoto ainakin pohjoismaiseen tekijänoikeuteen, eli niin sanottu editio princeps-suoja, jossa TekijäL 44 a §:n mukaan saan TekijäL 2 §:n mukaisen oikeuden se, joka ensimmäisen kerran julkaisee tai julkistaa aikaisemmin julkaisemattoman tai julkistamattoman teoksen. Oikeuden voimassaolo päättyy, kun 25 vuotta on kulunut siitä vuodesta, jona teos julkaistiin tai julkistettiin. Sääntö perustuu suoja-aikadirektiiviin (93/98/ETY) 4 artiklaan. Sen tarkoituksena on kannustaa julkaisemaan sellaisia vanhoja teoksia, jotka ovat vaipuneet unhoon. Editio princeps -suojan edellytyksenä on, että teosta ei ole julkaistu eikä julkistettu aiemmin, teos on Suomen lain mukaan suojattu ja teoksen suoja on lakannut.¹⁰⁰

COM 2008/464 direktiiviehdotuksen mukaan tarkoituksena oli pidentää esittäjien ja äänitetuottajien oikeuksien suoja-aika 50 vuodesta 95 vuoteen. Ehdotuksella muutetaan direktiiviä 2006/116/EY. Ehdotus merkitsisi sitä, että EU:n jäsenvaltioiden voimassa olevaan lähioikeuslainsäädäntöön olisi tehtävä numeerinen muutos. Jäsenvaltiot voisivat itse päättää miten ne toteuttaisivat liitännäistoimenpiteet. HE 73/2013¹⁰¹ Hallituksen esityksessä eduskunnalle käsiteltiin samaa asiaa, mutta 95 vuoden sijaan päädyttiin ehdottamaan nykyiseen voimassaolevaan tekijänoikeuslakiin päätynyttä 70 vuoden suoja-aikaa

⁹⁸ Haarman 2005: 244.

⁹⁹ Harenko ym. 2016: 420. Suoja-aikadirektiivillä suoja-ajat yhdenmukaistettiin pisimmän yhteisössä sovellettavan suojan eli Saksan lainsäädännän mukaisesti. Alkuperäinen vuoden 1993 direktiivi korvattiin vuonna 2006 annetulla uudella direktiivillä 2006/116/EY.

¹⁰⁰ Haarman 2005: 246–247.

¹⁰¹ HE 73/2013 vp s. 1.

Jos tekijöitä on useita, suoja-aika lasketaan viimeksi kuolleen tekijän kuolemasta. Suoja-aika on sama teoslajista riippumatta. Esittävien taiteilijoiden, ääni- ja kuvatallenteiden tuottajien sekä radio- ja televisioyriytysten osalta suoja-aika on 50 vuotta. Aika lasketaan esittävien taiteilijoiden osalta esitysvuodesta ja tuottajien osalta tallennusvuodesta¹⁰².

KKO 1956 II 76 Mustalaisparoni

Tapauksessa oli kyse yhteen liitetystä teoksesta, jossa operetti muodostui itsenäisinä teoksina pidettävistä sävellyksestä ja tekstistä. Tekstin tekijän vaati korvausten saamista operetin esittämisestä, joka hylättiin sävellyksen osalta, koska sävellyksen suoja-aika oli jo päättynyt, eikä tekstin tekijä pystynyt näyttämään toteen, että häntä olisi pidettävä myös sävellyksen tekijänä yhdessä säveltäjän kanssa.

Kun teoksen suoja-aika on kulunut umpeen, kuka tahansa saa silloin hyödyntää ja käyttää työtä, periaatteessa miten tahansa haluaa ja missä yhteydessä haluaa. Tekijänoikeudella ei siis ole silloin merkitystä. Poikkeuksena ainoastaan opetusministeriön mahdollisuus tekijän kuoltua kieltää sivistyksellisiä etuja loukkaava menettely teoksen suhteen, eli niin sanottu klassikkosuoja.¹⁰³

Yksi ehkä suurimmista perusongelmista joihin soitonopettamisessakin törmää, on nimenomaan tekijänoikeuden aivan liian pitkä suoja-aika¹⁰⁴. Tuomas Myllyn mukaan¹⁰⁵ taloudellisessa toiminnassakaan ei toimita yli sadan vuoden perspektiivissä. Jos teos muuttuu vapaasti käytettäväksi vasta kun tekijän kuolemasta on kulunut 70 vuotta, on moni aihe, teema ja asiakokonaisuus jo suorastaan ”vanhentunutta”. Perusoikeuden näkökulmasta esitetty tekijänoikeuden kritiikki liittyykin yleensä juuri oikeuden taloudelliseen puoleen. Suotavaa on, että tekijä saa korvauksensa tehdystä työstä, mutta palve-

¹⁰² Sorvari 2010: 34–35.

¹⁰³ Jos kirjallisen tai taiteellisen teoksen suhteen tekijän kuoltua menetellään julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavalla tavalla, on viranomaisella valta, vaikka tekijänoikeus on lakannut tai sitä ei ole ollut, kieltää sellainen menettely. Klassikkosuoja suojaa sekä kirjallisia että taiteellisia teoksia eikä siihen vaikuta onko tekijänoikeus voimassa vai lakannut. Opetusministeriö valvoo klassikkosuojan loukkaamista. (Sorvari 2010: 36.)

¹⁰⁴ Sorvarin 2010: 34—35 mukaan tekijänoikeus on ajallisesti rajoitettu. Suoja-aika alkaa, kun teos on luotu. Mitään rekisteröintiä ei vaadita. Ainoa edellytys on, että teos on saanut sellaisen ilmenemismuodon, että se on muiden kuin tekijän havaittavissa. Teoksen suoja-aika päättyy, kun tekijän kuolemasta on kulunut 70 vuotta. Jos tekijöitä on useita, suoja-aika lasketaan viimeisimmäksi kuolleen tekijän kuolemasta. Suoja-aika on sama teoslajista riippumatta. Esittävien taiteilijoiden ja kuvatallenteiden tuottajien sekä radio- ja televisioyriytysten osalta suoja-aika on 50 vuotta.

¹⁰⁵ ks. Mylly 2004: s. 236.

leeko 70 vuoden suoja-aika enää ketään esimerkiksi uuden musiikin alalla, jossa trenditkin muuttuvat muutaman vuoden sykleissä ja viiden vuoden kuluttua tyylilaji on jo auttamatta vanhanaikainen ja täysin muuttunut.

Klassinen musiikki sinnittelee ehkä modernia sisartaan hieman paremmin, jos ajattelee uusien ”trendien” kestoja. Lähes sadan vuoden suoja-aika ei ainakaan kuitenkaan lisää klassistenkaan teosten tunnettavuutta. 70 vuotta säveltäjän kuolemasta on merkittävän pitkä aika, eikä soiton opetuksessakaan voida painottaa pelkästään yhtä musiikkityyliä. Jo opetussuunnitelmakin sanelee opetuksessa käytettävän mahdollisimman monipuolisesti teoksia eri aikakausilta. Kovin jäykät tekijänoikeuslait kuitenkin osittain vaikuttavat opettajan opetuksessaan käyttämään materiaaliin. Tekijänoikeusvapaata materiaalia on käytössä ja siihen turvautuminen on helpompaa, kuin uudemman materiaalin käyttöä. Harvoin mitään, uutta tai vanhaa musiikkia, voidaan ihan suoraan sellaisenaan käyttää.

3.4 Creative Commons

Opetustyön ja erityisesti uudemman oppimateriaalien käytön apuna on Creative Commons -lisenssin alaiset materiaalit osoittautuneet erinomaisen hyväksi. Nämä avoimet, kenen tahansa hyödynnettävissä olevat materiaalit ovat opetustyössä ahkerassa käytössä, kun tekijänoikeudellisista seikoista ei tarvitse huolehtia. Creative Commons eli CC on muodostunut käytännön standardiksi avointen sisältöjen lisensoinnissa. Lähtökohtaisesti CC-lisenssi antaa teoksen käyttäjälle oikeudet kopioida, välittää, levittää, näyttää ja esittää teos sekä siitä mahdollisesti tehtyjä johdannaisteoksia. CC-lisenssit on kirjoitettu kolmeen eri muotoon: tavallisen kansalaisen, tietokoneen ja lakimiehen ymmärtämään muotoon. Tavalliselle kansalaiselle tarkoitettu teksti sanoo hyvin tiiviisti, mitä teoksella saa tehdä ja mitä ehtoja on seurattava.¹⁰⁶

CC -lisensteistä tuli Suomessa julkishallinnon standardilisenssi vuonna 2014. Nyt myös Euroopan komissio on saanut valmiiksi oman lisenssipäätöksensä ja on nyt päätenyt tarkalleen samaan lopputulokseen: CC BY 4.0 ja CC0. Perusteluina yhteinen avoin li-

¹⁰⁶ Toikkanen & Oksanen 2011: 105

senssi parantaa aineistojen uudelleenkäyttöä sekä EU-komissiossa että laajemmin ja varmistaa, että EU:n viralliset dokumentit ovat laillisesti yhtä lailla yhteen käytettävissä kuin muidenkin CC -lisenssejä käyttävien valtioiden aineistot. Komission tekemä eri lisenssien vertailun tuloksena CC -lisenssit todettiin parhaiksi vaihtoehdoiksi, sillä se on universaali, rajoittamaton, yksinkertainen, maksuton, puolueeton ja läpinäkyvä.¹⁰⁷

CC-järjestelmässä on neljä ehtoa, joita yhdistelemällä saadaan aikaan kuusi erilaista lisenssiä.

- BY -ehto on kaikissa CC-lisensseissä aina mukana, sitä ei voi jättää valitsematta. BY -ehto edellyttää, että jokaisessa kopiassa ja esityksessä tuodaan ilmi teoksen tekijä sopivalla tavalla.
- ND -ehto rajaa johdannaisteosten julkaisemisen ulkopuolelle. Teoksen käyttäjä saa hyödyntää teosta vapaasti, mutta vain sen alkuperäisessä muodossa.
- SA -ehto vaatii, että teoksesta tehdyt johdannaisteokset on julkistettaessa varustettava samalla lisenssillä kuin alkuperäinen teos. Johdannaisteoksen tekijä ei siis saa itse valita minkälaisella lisenssillä hän johdannaisteoksen varustaa, vaan hän joutuu käyttämään samaa lisenssiä.
- NC -ehto rajaa CC-lisenssin antamat lisäoikeudet ainoastaan epäkaupallisiin käyttötarkoituksiin. Teosta voidaan hyödyntää kaupallisesti siten kuin tekijänoikeuslaki sallii, eli teoksesta voi ottaa sitaatin ja teoksen sisältämiä tietoja voidaan hyödyntää kaupallisesti. NC -ehdon suuri ongelma on se, että kaupallisuutta ei ole laissa eikä lisenssin tekstissä määritelty.¹⁰⁸

Suoja-ajalla on siis soiton opetuksessa merkitystä paljonkin, koska käytettävän materiaalin kannalta on saatavilla paljon sellaisia nuotteja, joista suoja-aika on jo umpeutunut säveltäjän kuoltua yli 70 vuotta sitten tai juuri näitä CC-lisenssoituja materiaaleja. Nämä ovat vapaasti käytettävissä. Opetustilanteessa saattaa kuitenkin syntyä hankaluuksia silloin, kun opetustyössä pitää samanaikaisesti käyttää materiaalia, josta osasta on tekijänoikeus rauennut ja osasta ei. Esimerkiksi projektissa, joka käsittelee musiikin historiaa.

¹⁰⁷ ks. <https://creativecommons.fi7julkaisut>. Annettu 14.6.2019.

¹⁰⁸ Toikkanen & Oksanen 2011: 108–109.

Kappaleita käytetään Vivaldista aina nykysäveltäjiin. Tällöin osasta teoksista suoja-aika on jo rauennut, osassa tekijänoikeudet ovat vielä voimassa ja mukana voi olla lisäksi opettajan itsensä tai opettajakollegan tekemä sävellys tai sovitus, jolloin sopimuslisenssi ei anna oikeuksia teoksen käyttöön vaan lupa pitää pyytää tekijältä erikseen. Googlen hakukoneet eivät tosin myöskään erittele näitä eri CC-lisenssejä keskenään, eli opettajan tulisikin siksi aina muistaa olla todella tarkkana kappalevalinnoissaan tekijänoikeuksien noudattamiseksi.

4.SOITON OPETUKSESSA SYNTYVÄT TEKIJÄNOIKEUDET

Soiton opetustyö on hyvin vahvasti luovaa toimintaa, ja sen tuloksena syntyy lähes poikkeuksetta myös erilaisia teoksia, jotka nauttivat tekijänoikeussuojaa. Teknologian kehityksen myötä myös teokset itsessään ovat muuttaneet muotoaan moninaisemmiksi. Soiton opetus on toimintana siten hyvin monimuotoista. Soiton opetuksessa korostuu soittimen hallinnan opettaminen. Nykymuotoisessa opetustoiminnassa käytetään lähes poikkeuksetta materiaalia, joka on suojattu tekijänoikeuksilla. Lähtökohtana on, että aina kun käytetään materiaalia, joka on tekijänoikeudella suojattu, tarvitaan tekijän lupa. Sen lisäksi että opetustoimessa käytetään tekijänoikeussuojattua materiaalia, sitä myös tuotetaan opetuksen sivussa. Sekä oppilaat että opettajat luovat lukuisia teoksia jo pelkästään yhden lukuvuoden aikana. Opetuksessa tulisikin lisätä tekijänoikeuteen liittyvää tietoisuutta ja tiedostaa selkeämmin tekijänoikeuksista aiheutuvat rajoitukset musiikkiopiston perustehtävälle, soiton opetukselle.

Tekijänoikeuksien rajoituksia, eli tekijänoikeuden haltijan yksinoikeuden kaventamista juuri esimerkiksi sivistyksellisistä syistä, voidaan ryhmitellä sen oikeudellisen konstruktion pohjalta, jota on käytetty rajoitettaessa tekijälle TekijäL 2 §:ssä säädettyä yksinoikeutta hyödyntää tai olla hyödyntämättä teostaan taloudellisesti:

1. Eräissä tapauksissa teoksen tietynlainen käyttö on säädetty kokonaan vapaaksi, tällöin teosta saadaan käyttää hyväksi tekijän lupaa siihen hankkimatta ja suorittamatta hänelle käytöstä korvausta. Kyseessä on siten vapaa hyväksikäyttöoikeus.
2. Muutamissa tapauksissa teosta saadaan käyttää hyväksi tekijän lupaa siihen hankkimatta, mutta käytöstä tekijä on kuitenkin laissa oikeutettu saamaan korvausta, näitä kutsutaan pakkolisenssitapauksiksi.
3. Kolmas rajoitusten ryhmä koostuu sopimuslisenssijärjestelyistä.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Haarman 2005: 156.

Tekijänoikeuden rajoitussäännöksiä on Tekijänoikeusneuvoston lausunnon TN 1987:2 mukaan yleisesti ottaen tulkittava ahtaasti, mutta valtakunnallisen opetustoiminnan kohdalla on puhtaasti yhteiskunnallisista syistä sallittava vapaampi, opetuksen sujuvuutta suosiva tulkinta¹¹⁰.

Opetuksen tekijänoikeuden haltijan yksinoikeutta tekijänoikeudenlain mukaan rajoittavat seuraavat tulevissa alaluvuissa esitettävät pykälät:

- 13 § valokopiointi
- 14 § kappaleen valmistus sekä esityksen tilapäinen tallennus
- 18 § kokoomateos
- 21.1 § julkinen esittäminen
- 22 § sitaattioikeus

4.1. Soiton opetuksen kannalta keskeisimmät tekijänoikeuden rajoitukset

Tekijänoikeus sisältää joukon edellä kuvattuja rajoituksia, joista soiton opetuksen kannalta merkittävin on juuri sopimuslisenssi (TekijäL 1961/404 26 §). Sopimuslisenssi on ollut Suomessa käytössä vuoden 1961 TekijäL:n voimaantulosta asti. Tekijänoikeuslain rajoitussäännösten ja sopimuslissenssisäännösten perustana on vuoden 1953 komiteamietinnössä esitetty kanta, jonka mukaan rajoitussäännösten antaminen on yleisen edun vuoksi tarpeellista.¹¹¹ Sopimuslissenssin nojalla julkistetusta teoksesta saa valmistaa kappaleita opetuksessa käytettäväksi ja käyttää niitä mainitussa tarkoituksessa yleisölle välittämiseen muulla tavalla kuin radiossa tai televisiossa lähettämällä. Lisenssin nojalla opetuksesta saa lisäksi äänen tai kuvan suoran talteen ottamisen avulla valmistaa kappaleita opettajan tai oppilaan esittämästä julkistetusta teoksesta opetustoiminnassa tilapäisesti käytettäväksi kuten tekijänoikeuslain 14 §:ssä sanotaan.

¹¹⁰ ks. TN 1987: 2. Julkinen esittäminen. Annettu 11.2.1987.

¹¹¹ Harenko 2016: 103.

Sopimuslissenssit tulevat kysymykseen yleensä silloin kun opetuksessa käytettäviä teoksia on niin paljon, ettei kaikkia oikeudenhaltijoita voida mitenkään tavoittaa lupien saamiseksi. Opetustyössä käy varsin yleisesti juuri näin. Näissä tapauksissa tällainen teosten ”massakäyttö” tehdään mahdolliseksi tekijänoikeuslain erityisellä säädöksellä, niin sanotulla sopimuslissenssisäännöksellä. Opetus- ja kulttuuriministeriö hyväksyy järjestön hakemuksen määräajaksi, enintään viideksi vuodeksi. Hyväksyttävällä järjestöllä tulee olla taloudellinen ja toiminnallinen valmius, sekä kyky hoitaa asioita hyväksymispäätöksen mukaisesti. Opetuskäytännön sopimuslissenssisäännökset koskevat ensisijaisesti valokopiointia ja teosten käyttöä opetuksessa (ja tieteellisessä käytössä).¹¹² Sopimuslissenssit mahdollistavat tekijänoikeudella suojatun materiaalin käytön. HE 181/2014 mukaan sopimuslissenssi ei ole tekijänoikeuden rajoitus vaan direktiivissä nimenomaan sallittu oikeuksien hallinnointia koskeva lainsäädäntöratkaisu¹¹³. Sopimuslissenssin on tarkoitus helpottaa opetuksessa ja tutkimuksessa tarvittavien aineistojen tuottamista ja jakelua¹¹⁴.

Sopimuslissenssillä tarkoitetaan siis lakiin perustuvaa järjestelmää, jossa:

1. tekijöitä valtuutuksen tai oikeuden siirtämisen nojalla edustava ja viranomaisen tähän tehtävään hyväksymä järjestö sopii käyttäjän kanssa teosten hyväksikäytön ehdoista;
2. järjestön myöntämä lupa sitoo tehdyn sopimuksen osalta myös järjestön ulkopuolisia tekijöitä;
3. käyttäjä saa luvan käyttöönsä varten keskitetysti, tyypillisesti yhdeltä taholta;
4. käyttäjä on aineistoa luvan ehtojen mukaisesti käyttäessään turvattu järjestön ulkopuolisten tekijöiden tekijänoikeuteen perustuvilta korvausvaatimuksilta.¹¹⁵

Sopimuslissensseillä sovitaan teoksen käytöstä tekijöitä edustavan järjestön kanssa ja sopimus määrittelee tarkemmin käytön ehdot. Sopimuslissenssin erityispiirre on se, että laissa säädetyissä sopimuslissenssitilanteissa sopimus sitoo myös sellaisia tekijöitä, jotka

¹¹² Harenko 2016: 294.

¹¹³ HE 181/2014 vp s. 23 ja HE 28/2004 vp s. 81.

¹¹⁴ Harenko 2016: 138.

¹¹⁵ Harenko 2016: 294.

eivät ole kyseisen järjestön jäseniä tai asiakkaita.¹¹⁶ Sopimuslisenssijärjestelmä on pohjoismainen erikoisuus tekijänoikeuden kentällä.¹¹⁷ HE 28/2004 sopimuslisenssi on tekijänoikeuden yhteisvalvonnan helpottamiseksi ja käyttäjien suojaamiseksi muotoiltu oikeudellinen konstruktio.¹¹⁸ Musiikin alalla tärkein sopimuslisenssijärjestö on ehdottomasti Teosto ry¹¹⁹ ja Kopiosto ry, joka myöntää valokopiointiluvat sekä Gramex¹²⁰, josta taas saa luvat äänitemusiikin esittämiseen ja tallentamiseen. Tekijänoikeusjärjestöt Gramex ja Teosto perustivat vuonna 2004 yhteisyrityksen GT Musiikkiluvat Oy, josta voidaan keskitetysti hankkia taustamusiikin esittämiseen tarvittavia lupia. Sen sijaan, että asiakkaalla olisi erillinen sopimus sekä Gramexin että Teoston kanssa, musiikkilupia taustamusiikin käyttämiseen on lokakuulta 2016 lähtien voinut saada yhdellä sopimuksella osoitteesta musiikkiluvat.fi.

4.2. Valokopioiden käyttäminen opetuksessa

Sopimuslisenssi mahdollistaa opetustoiminnan valokopioinnin (TekijäL 1961/404 13 §). Opetusministeriön ja Kopioston¹²¹ väliset sopimukset määrittelevät sen, mitä oppilaitoksissa saa valokopioida.¹²² Taiteen perusopetusta antavat oppilaitokset sopivat kopiointiluvuista suoraan Kopioston kanssa. Tärkeänä on pidetty sitä, että valokopiointimahdollisuus hyödyttää erityisesti opetus- ja koulutusjärjestelmää ja vahvistaa sivistyksellisten oikeuksien toteutumista¹²³. Poikkeuksena ovat valtionosuutta saavat musiikkioppilaitokset, joille opetus- ja kulttuuriministeriö on hankkinut keskitetyllä sopimuksella kopiointiluvan. Muiden kuin valtionosuutta nauttivien oppilaitosten tulee hankkia lupa suoraan Kopiostosta.

¹¹⁶ Sorvari 2010: 54.

¹¹⁷ Haarman 2005: 227.

¹¹⁸ ks. HE 28/2004 vp s. 62.

¹¹⁹ Sorvari 2010. 92 mukaan Säveltäjien tekijänoikeustoimisto Teosto ry on vuonna 1928 perustettu säveltäjien, sanoittajien, sovittajien ja musiikin kustantajien tekijänoikeusjärjestö. Teosto edustaa noin 23000 kotimaista ja noin 2000000 ulkomaista musiikin tekijää ja kustantajaa.

¹²⁰ ks. <https://operight.fi/artikkeli/musiikki/gramexin-ja-teoston-musiikkiluvat>. Saatavissa 12.3.2020.

¹²¹ Herenko 2006: 120 mukaan Kopiosto ry on lainsäädännön tuella valokopiointia varten perustettu tekijöiden ja kustantajien yhteinen tekijänoikeusjärjestö, joka hallinnoi ja valvoo valokopioitavien teosten massakäyttötilanteissa. Kopiosto kerää käyttökorvauksia kopiointiluvan saaneilta yrityksiltä, valtiolta ja muilta luvanhaltijoilta ja tilittää saadut korvaukset sisäisten jakoperiaatteiden mukaan oikeille oikeudenhaltijoille.

¹²² Sorvari 2010: 77.

¹²³ Haarman 2005: 234.

Opetustoiminnassa tapahtuva kopiointi on opettajan toimesta, johdolla tai aloitteesta tapahtuvaa kopiointia, jonka tuloksena syntyvät teosten kappaleet jaetaan opiskelijoille osana oppilaitoksen koulutuspalveluja ilman erillistä korvausta. Lupa kattaa valokopioinnin lisäksi myös tulostamisen. Kopiointiluvalla saa myös muokata materiaalia vähäisessä määrin. Muuntelu- ja käännösoikeus ei kuitenkaan koske sävellysteoksia eikä kustannettua oppimateriaalia.¹²⁴ Kopiointilupa mahdollistaa kopioimisen, skannauksen ja tulostamisen sallitun sivumäärän rajoissa seuraavista teoksista:

- nuottijulkaisuja, laulu- ja nuottikirjoja
- lehtiä, oppi-, tieto- ja kaunokirjoja, tutkimusraportteja ja muita julkaisuja
- internetissä vapaasti saatavilla olevia kuvia ja tekstiaineistoja – kuten verkkolehden artikkeleita, nuottiaineistoa, raportteja ja muita digitaalisia julkaisuja.¹²⁵

Julkaisusta samoille opiskelijoille saa kopioida ja tulostaa lukukauden aikana enintään 20 sivua, kuitenkin enintään puolet julkaisusta. Nuotteja sisältävästä julkaisusta saa opetus- tai oppimateriaaliksi kopioida enintään 10 sivua harjoitus- ja esityskäyttöön. Kuoro- ja orkesterinuotteja saa kopioida vain musiikkiteorian opetukseen. Lupa koskee niin kotimaisia kuin ulkomaisiakin julkaisuja¹²⁶. Sopimuslisenssin mukaan tulee pääsääntöisesti käyttää alkuperäisiä painotuotteita, kopioiden tekeminen on sallittua vain, jos painotuotetta vastaavaa sisältöä ei ole saatavilla.

Erityisesti juuri esitystilanteissa kuoroille, yhtyeille ja orkestereille on pääkäytäntönä, että alkuperäisten nuottien on oltava esityksen järjestäjän hallussa ja kopiot ovat vaan apuna esitystä helpottamassa. Tämä säädöksen tiukka tulkinta on mielestäni erityisesti musiikkioppilaitoksissa hyvin vaikeaa. Lapsiorkesterin toimintaa on monesti hyvin vaikea erotella teorianopetuksesta. Lapset merkitsevät nuotteihin merkintöjään, nuoteista havainnollistetaan teoriaopetuksen mukaisia kohtia ja mikäli säädöksen oikeaoppisen tulkinnan mukaan lapsilla pitäisi olla alkuperäiset nuotit käytössään, tulee jäljestä mel-

¹²⁴ ks. www.kopiosto.fi/kopiosto/teosten_kayttoluvat/kopiointilupa

¹²⁵ ks. musicedu.fi/sml-ajankohtaista/kopioston-kopiointiluvalla-lisamateriaalia-opetukseen. Saatavissa 9.3.2020.

¹²⁶ Sorvari 2010: 82.

koista sotkua. On täysin ymmärrettävää, että ammattiorkesterilla tämä toimii, mutta mielestäni lasten kanssa toimiessa kopiot ovat melko ehdottomia.

Esityksiä ja niiden valmisteluja varten nuotteja saa kopioida, kun kyseessä on opetustilanne tai oppilaitoksen järjestämä maksuton tilaisuus, jossa yleisönä pääasiassa oppilaitoksen opiskelijoita, heidän omaisiaan sekä henkilökuntaa. Suomen musiikkioppilaitosten liitto onkin tehnyt Kopioston kanssa kopiointisopimusta täydentävän periaatteiston¹²⁷, jossa kopiolupa mahdollistaa nykyään hieman aiempaa väljemmät kopiointisäännöt. Esimerkiksi jatkossa opettaja voi kopioluvan turvin kopioida nuottijulkaisusta oppilaalle nuotteja tai laulukirjasta musiikkileikkikouluryhmälle lauluja opetuksessa käytettäväksi siten, että oppilas voi käyttää kopioitua nuottia myös erilaisissa konserteissa, jossa yleisö on pääasiassa oppilaan läheisiä ja oppilaitoksen henkilökuntaa eikä tilaisuudesta peritä maksua.

Musiikkioppilaitoksen toiminta edellyttää nuottien eli sävellysteosten käyttämistä opetuksessa. Opetuskäytössä eri oppilaitoksissa on aina otettu huomattavan paljon kopioita nimenomaan juuri opetusta varten johtuen usein juuri siitä syystä, että nuotit ovat suhteellisen kalliita ja osa nuoteista on vaikeasti oppilaan itse hankittavissa. Ongelmatilanne tai vähintäänkin mielestäni hyvin mielenkiintoinen tekijänoikeudellinen asetelma syntyy, kun ajatellaan, että opetuskäyttöä varten nuotteja saa kopioida esityskäyttöön sekä henkilökohtaista käyttöä varten sopimuslisenssin mukaisesti.

Henkilökohtaisiksi tarpeiksi voidaan laskea TekijäL:n mukaan opiskelu, yksityinen tutkimustoiminta ja ilman kaupallisia tavoitteita tapahtuvat harrastukset. Ammatinharjoittamista varten tehty kopiointi edellyttää kuitenkin aina oikeudenhaltijan lupaa, mutta henkilökohtaista opiskelutarkoitusta varten voi taas valmistaa itselleen kopioita¹²⁸. Soiton opettaja on ammatissaan samanaikaisesti sekä ammatinharjoittaja että harrastaja. Soitonopettajan työ, ammatti, on se sama, vuosia kestänyt rakas harrastus, ja ammatti-

¹²⁷ ks. <https://www.kopiosto.fi/kopiointilupa/musiikkioppilaitos>.

¹²⁸ Sorvari 2010: 57 huomauttaa, että mikäli aineisto on verkossa laittomasti, sitä ei saa kopioida edes yksityiseen käyttöön.

aan ylläpitääkseen tuota harrastusta tulee pitää yllä nimenomaan yksityisellä harjoitus-työllä¹²⁹.

Opettajan pitäisi siis samanaikaisesti pyytää oikeudenhaltijan lupaa ammatin harjoittamismielessä tehtävään kopiointiin ja toisaalta taas ei. Esimerkiksi tilanteessa, jossa opettaja nuotintaa korvakuulolta kappaleen, josta ei ole saatavissa nuoteiksi painettua versiota. Opettajalla on oikeus tuottaa kopio teoksesta yksityiseen käyttöönsä, mutta ei opetuskäyttöön. Tulisiko opettajan noudattaa silloin TekijäL 12 §, jonka mukaan opettaja saa julkistetusta teoksesta valmistaa muutaman kappaleen, mutta jota ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen, kuin yksityiskäyttöön. Opettaja mahdollisesti tarvitsee juuri samaa nuottia omassa yksityisesti suorittamassaan henkilökohtaisessa opiskelussaan, harjoittelussaan, sekä opettajan ammattiaan harjoittaessaan, opettaessaan juuri sitä samaa kappaletta oppilaalleen, teko, joka TekijäL 12§:n mukaan on kielletty. Ristiriita syntyy Unescon suosituksen opettajan asemasta lausunnosta (1966), jonka mukaan opettamista tulisi pitää ammattiurana: se on yksi julkisen palvelun muoto, joka vaatii harjoittajaltaan asiantuntemusta ja erikoistaitoja, joiden saavuttamiseksi ja ylläpitämiseksi vaaditaan ankaraa ja jatkuvaa opiskelua sekä henkilökohtaista ja yleistä vastuuntuntoa hänen opetettavikseen uskottujen oppilaiden koulutuksesta ja hyvinvoinnista¹³⁰. Opetussuunnitelman tavoitteiden mukaisesti opettajan ja oppilaitoksen tulee antaa oppilaille valmiudet jatkaa opintojaan aina ammattiopintoihin asti. Opettajan opetettavaksi tulee opetusuran aikana useampi oppilas, joka on taidoiltaan jo lähes ammattilaisen tasoinen. Tällöin opiskeltava materiaali on väkisin sitä samaa, tekijänoikeuden alaista materiaalia, mitä opettaja itse myös harjoittelee ammattitaitonsa ylläpitämiseksi.

¹²⁹ Sorvari 2010: 59 mukaan, mikäli kopio palvelee enemmän opettajan yleistä ammattitaidon ylläpitämistä, kopion ottaminen on yksityistä käyttöä. Vaikkakin kopiointi vähintäänkin välillisesti hyödyntää myös opettajaa opetustyössään, opettajan oppilaille jakamat kopiot eivät taas kuulu yksityisen käytön piiriin.

¹³⁰ YK:n koulutus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 12. Opettajan asemaa koskeva suositus. Hyväksytty hallitustenvälisessä opettajien asemaa koskevassa erityiskonferenssissa 5.10.1966.

4.3. Teoksen tekeminen opetuksessa

Opetuksessa teos voi syntyä niin oppilaan kuin opettajankin toimesta. Tekijänoikeudet syntyvät automaattisesti ja niitä syntyy siis myös alaikäisille. Uuden opetussuunnitelman mukaan opetuksen sisältöön kuuluu säveltäminen ja improvisointi¹³¹. Eli opetussuunnitelma itsessään velvoittaa oppilaitosta ja opettajia opettamaan oppilaille säveltämistä ja täten sävellysteoksia tekijänoikeuksineen syntyy myös oppilaitoksen oppilaille opetuksen yhteydessä.

Teokset voidaan jakaa alkuperäisteoksiin ja jälkiperäisteoksiin.

TN lausunnossaan 1999:7 on kommentoinut teoksella tarkoitettavan tekijänoikeudellisessa mielessä henkisen luomistyön tuotetta. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on tekijänoikeudella suojattu, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyn eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Esimerkiksi tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole merkitystä, ei myöskään sen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä. Myös käytännöllistä käyttötarkoitusta toteuttava tuote voi olla teos. Erään teosharkinnassa apuna käytetyn määritelmän mukaan teoskynnys ylittyy, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu vastaavaan työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Ratkaisu teoskynnyn ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.¹³²

Jälkiperäisteoksina pidetään teoksia, jotka ovat alkuperäisteosten käännöksiä, muunnelmia tai niistä muodostettuja kokoomateoksia. Jälkiperäisteokseksi ei kuitenkaan yllä mikä tahansa teos, vaan sellainen, jonka tekeminen on edellyttänyt myös muutoksen tekijältä luovaa panosta. Jälkiperäisteoksista erotetaan toisistaan vielä niin sanotut epäitsenäiset muunnelmat sekä itsenäiset muunnelmat TekijäL 4 §:n 1 ja 2 momenteissa¹³³.

TN on lausunnossaan 2003: 11 käsitellyt sävellysteoksen sovittamisen tekijänoikeuksia. Sävellysteoksen sovittamista voidaan pitää tekijänoikeudellisessa mielessä pitää TekijäL § 1 momentissa tarkoitettuna sävellysteoksen muunnelmana. Muunnelman tekemiseen jostain suojatusta sävellysteoksesta tarvitaan tekijän tai tekijänhaltijoiden lupa. Sävellyks tai sen sovitus on taas puolestaan suojattu silloin kun sovitus ylittää teostason eli ilmentää tekijänsä itsenäistä ja omaperäistä panosta.¹³⁴

¹³¹ ks. <https://www.vaasa.fi/uploads/2019/09/ebdd7b44-fi-kuula-opiston-opetussuunnitelma-musiikki-jatanssi.pdf>. s.9.

¹³² TN 1999: 7. Maalauksen tekeminen toisia maalauksia esikuvina käyttäen. Annettu 29.3.1999.

¹³³ Pihlajasaari 2014: 47–48.

¹³⁴ TN 2003: 11. Sävellysteokseen liittyvät tekijänoikeuskysymykset. Annettu 2.6.2003.

4.3.1. Sitaatti

Musiikin lainauksessa kuulee joskus puhuttavan eri pituisista sallituista lainauksista, kuten 30 sekuntia tai 4 tahtia. USA:ssa on 30 sekunnin sääntö musiikkia lainatessa, mutta se ei koske Suomea. Mitään laissa määrättyä lainauksen maksimipituutta ei ole – lainauksen on oltava tarkoituksenmukainen. Kun puhutaan sitaatista, sillä tarkoitetaan kommentoivaa lainaamista, musiikkipätkän lainaaminen omassa musiikkiteoksessa ei ole siteerausta.¹³⁵ Siteeraus- eli lainausoikeus on vanhastaan tunnettu tekijän yksinoikeuden rajoitus. Sävellysteoksissakin sitaatteja käytetään runsaasti¹³⁶. TekijäL 22 §:n mukaan laki sallii lainauksen ottamisen julkistetuista teoksista. Edellytyksenä on, että lainaus on hyvän tavan mukainen ja laajuudeltaan vain sen mittainen kuin on käytön kannalta tarpeellista. Sallitun sitaatin laajuutta ei tosin TekijäL:ssa ole täsmällisesti määritelty.

Tuoreessa Euroopan Unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisussa C-476/17¹³⁷ Kraftwerk-yhtyeen jäsenten äänitteen tuottajina lähioikeuden heille suomina tekijänoikeuksia todettiin rikutun, koska heidän yli 20 vuotta vanhasta teoksestaan oli poimittu kahden sekunnin mittainen rytmisekvenssi, jota oli edelleen hyödynnetty toisen tekijän kappalessa ilman heidän suostumustaan. Tuomioistuimen ennakkoratkaisun mukaan siis 2 sekunnin sitaatti oli liikaa ja tekijänoikeuslakien vastainen. Tämä ennakkoratkaisu tulee varmaan vaikuttamaan jatkossa merkittävästi nimenomaan henkistä omaisuutta koskevilla oikeustapauksissa erityisesti silloin, kun kyse on ajatuksen lainaamisesta tai siteeraamisesta.

Eryteisesti juuri musiikissa uudempi tuotanto perustuu aina, tekijän mukaan, enemmän tai vähemmän aieimpien säveltäjien teoksista omaksuttuihin ja lainattuihin sitaatteihin. Oikein kärjistäen voisi jopa sanoa, että ilman Bachia ei olisi syntynyt monia uudempien säveltäjien teoksia aina Haydnista, Beethovenista Raveliin. Klassinen musiikki on myös enemmän tai vähemmän toiminut uudemman musiikin, pop- jazzmusiikin innoittajana

¹³⁵ Toikkanen & Oksanen 2011: 68.

¹³⁶ Haarman 2005. 188.

¹³⁷ ks. C-476/17 Unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisu tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiivin ja vuokraus- ja lainausdirektiivin tulkinnasta-samplaaminen.

<https://www.edilex.fi/aihealueet/Julkisoikeus/uutiset>. Annettu 29.7.2019.

ja jos oikein tiukasti TekijäL:a tulkitsee, tarkkakorvainen kuuntelija poimii enemmän kuin sallitun verran ”siteerattua” materiaalia alle 70v kuolleilta säveltäjiltä.

Taidemusiikin kulttuurinen järjestelmä on sikäli erityinen, että sillä on ollut muita musiikin lajeja vankempi asema musiikin historiankirjoituksissa. Taidemusiikin historiaan voi siis perehtyä musiikin historian avulla. Huomattavaa on, että myös taidemusiikki on ollut kiinteässä yhteydessä sitä ympäröivään yhteiskuntaan, politiikkaan ja tietysti muihin taiteisiin. Musiikin tyylilliset muutokset sekä muusikon yhteiskunnalliseen rooliin liittyvät muutokset ovat liittyneet paitsi toisiinsa myös musiikin muuttuvaan asemaan itsenäisenä taidemuotona.¹³⁸ Myös pienenkin muuntelu-oikeuden puuttuminen hankaloittaa melkoisesti soiton opetusta tekevää opettajaa. Pieni muuntelu teoksen tekemiseksi oppilaan kehitystasoa vastaavaksi palvelisi paremmin oppilaan oikeutta nauttia taiteesta kuin kappaleen jättäminen pois ohjelmistosta liian vaikeana ja muuntelukiellon omaavana.

4.3.2. Kokoomateos

TekijäL 18 § sallii opetuksessa käytettäväksi tarkoitetun painetun kokoomateoksen tekemisen. Eli tällöin useiden eri tekijöiden tekstejä tai sävellyksiä kootaan yhteen ja samaan teokseen. Teoksista saa ottaa lyhyitä osuuksia tai toisinaan vaikka kokonaisen teoksen, mikäli se on lyhyt. Ehtona tähän on, että alkuperäisten teosten julkaisemisesta on kulunut vähintään viisi vuotta ja että ne eivät ole valmistettu nimenomaan opetuskäyttöön.¹³⁹

Soiton opetuksessa erityisesti käytettäessä pääosin jo tekijänoikeudellisesti vapaata materiaalia, tämä kokoomateoksen tekemismahdollisuus mahdollistaa näiden tekijänoikeusvapaiden kappaleiden vapaamman muuntelun. Kun mukaan voidaan ottaa pieniä pätkiä sieltä täältä, voidaan tehdä esimerkiksi pienille oppilaille sopivaa alkeismateriaalia. Tosin soiton opetuksessa tässä pitää olla tarkkana, koska lähes poikkeuksetta uudemmat teokset ovat luotu alun perinkin nimenomaan juuri opetuskäyttöä varten, jolloin niiden käyttäminen kokoomateoksen osana on tekijänoikeudellisesti suojattua.

¹³⁸ Torvinen & Mantere 2007: 93–94.

¹³⁹ ks. <https://operight.fi/artikkeli/yleista>. Saatavissa 12.3.2020.

4.3.3. Kappaleen valmistaminen ja esityksen tilapäistallentaminen

Opetustoiminnassa saa TekijäL 1§4 §:n mukaan äänen ja kuvan suoran talteen ottamisen avulla valmistaa kappaleita opettajan tai oppilaan esittämästä julkaistusta teoksesta tilapäisesti käytettäväksi. Siten valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Opettajan tai oppilaan esityksen oppitunnilla saa tallentaa ilman tekijän lupaa tai siitä maksettavaa korvausta. Tässä tarkoituksena on nimenomaan opetuksellisessa mielessä se, että oppilaalla on mahdollisuus kopion ansiosta kuulla itse, miltä hänen soittonsa kuulostaa muiden korvissa. Tämän tekijänoikeuslain säännöksen keskeisintä soveltamisalaa onkin juuri musiikinopetus. Opettaja ja oppilas ovat teosta oppitunnilla esittäessään nimenomaan juuri esittäviä taiteilijoita. Yhtä lailla, teoksen oppitunnilla voi siis tehdä oppilas. Ikä ei ole oleellinen. Mikäli näin on, oppilas/opettaja on silloin alkuperäinen oikeudenhaltija, jolla on oikeus määrätä teoksesta tai lähioikeudesta. Lähtökohtana on, että tekijänoikeus opettajan tekemiin teoksiin on opettajalla itsellään.

Teos voi lisäksi olla työnantajan määräyksenä syntyvä teos, eli silloin teos syntyy opetustoiminnassa. Myös työntekijän työsuhteessa luoma teos antaa tekijänoikeudet tekijälle, ei työnantajalle. Opetusalalla monet opettajat tuottavat materiaalia omalla vapaaajallaan, omaehtoisesti. Tekijänoikeusneuvosto on lausunut tekijänoikeudesta työsuhteessa muun muassa lausunnossaan TN 2008: 9. Lausunnon mukaan tekijänoikeudet työsuhteessa ovat aina viime kädessä näyttökysymys osapuolten kesken. työsuhteen ehtojen mukaan ratkeavat käyttöoikeuden laajuudet.¹⁴⁰

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt työsuhdetekijänoikeutta myös lausunnossaan TN 1992: 1. Lausunnossa on esitetty yleiset työsuhdetekijänoikeutta koskevat periaatteet. Lausunnon mukaan työnantajalle siirtyä työsuhteen takia jotain oikeuksia, mutta niiden laajuus ratkeaa työsuhteen ehtojen perusteella.¹⁴¹

Opetusalalla ei ole sovittu erikseen mitään tekijänoikeuksista työ- tai virkaehtosopimuksissa. Opetuksen yhteydessä oppimateriaaliksi sopivan teoksen valmistuminen on pit-

¹⁴⁰ TN 2008: 9. Huivikuosin tekijänoikeudet. Annettu 28.4.2008.

¹⁴¹ TN 1992: 1. Työsuhteessa luodun käännöksen tekijänoikeudet. Annettu 22.1.1992.

kähti työsuhteeseen ja opettajan omiin työtehtäviin liittyvää toimintaa. Mikäli sopivaa materiaalia ei ole helposti löydettävissä, opettaja tekee sen itse sovittamalla tai säveltämällä. Normaalikäytösäännön mukaan työnantajalla on oikeus käyttää sellaisia työ- tai virkasuhteessa luotuja teoksia, jotka ovat syntyneet yleisen työntekovelvoitteen vuoksi. Jos työntekijälle annetaan tehtäväksi työ, jonka tuloksena on syntymässä teos, tähän teokseen liittyvistä tekijänoikeuksista on sovittava erikseen. Työoikeuden periaatteen mukaan työnantajalla on oikeus määrätä työsuhteessa tehdyn työn tuloksista ja tekijänoikeudessa puolestaan työntekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksestaan. Normaalikäytösäännöllä annetaan työnantajalle tarpeelliset käyttöoikeudet mutta muut oikeudet jäävät työntekijälle¹⁴². Työnantajalle voi siirtyä tekijänoikeuksia opettajan luomaan teokseen vain siinä tapauksessa, että teos on tehty työtehtäviä suorittaessa.

Mielenkiintoinen käänne työsuhteen ja tekijänoikeuden välisestä suhteesta näkyi selvityksistä työsuhteolettaman ottamisesta mukaan tekijänoikeuslakiin vuonna 2008. Silloin mietittiin lakiin otettavaksi olettaa, jonka mukaan työ- ja virkasuhteissa luotujen teosten taloudelliset oikeudet siirtyisivät lain nojalla työnantajalle, jolleivät osapuolet toisin sovi.¹⁴³ Luovaa taiteellista toimintaa ja teoskynnyksen ylittäviä teoksia jatkuvasti tuottavassa musiikkioppilaitoksessa työsuhteolettama olisi varmasti ollut omiaan nostamaan useamman tekijänoikeuskanteen.

Myös uudistuksen alaisena oleva taiteen perusopetuksen uusi opetussuunnitelma painottaa säveltämisen ja improvisoinnin lisäämistä opetukseen. Uudistusta voisi halutessaan tulkita jopa niin, että opetuksessa oppilaiden tekemät sävellykset kuuluvat opetussuunnitelman määrääminä työnantajalle, eli musiikkioppilaitokselle koska opetuslalla ei ole tästä mitään vakiintunutta käytäntöä tai ohjeistusta. Tämä helpottaisi ainakin teosten saattamista yleisön saataviin, kun oppilaitos pystyisi itse hallitsemaan tekijänoikeuksia sävellettyjen teoksien suhteen.

¹⁴² Sorvari 2010: 120–122.

¹⁴³ ks. OPH (2008). Selvitys työsuhteolettaman ottamisesta tekijänoikeuslakiin. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008: 17.

4.4. Teoksen saattaminen yleisön saataviin

Teoksen saattaminen yleisön saataviin kuuluu tekijän yksinoikeuksiin silloin, kun kohteena on yleisö. Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin muun muassa silloin, kun se esitetään julkisesti. Yleisön saataviin saattaminen on tekijän taloudellinen oikeus. TekijäL jaotteleekin yleisön saataviin saattamisen neljään tapaan:

- esittäminen
- näyttäminen
- levittäminen
- välittäminen¹⁴⁴

Ansiotarkoituksessa järjestetyn opetuksen osalta yksityistilaisuuden ja julkisen tilaisuuden ero määritelläänkin usein melko helposti osallistujamäärän mukaan. Alle 20 henkilöä on suljettu tilaisuus, yli 50 henkilöä julkinen. Kun osallistujia on 20–50, liikutaan ”harmaan alueen piirissä”. Opetus musiikkioppilaitoksessa, kuten peruskoulussa on kirjallisuudessa ja käytännössä laskettu yksityiseksi, mutta kun puhutaan musiikkiopistossa tapahtuvista esiintymisistä, matineoista, konserteista, kyse onkin julkisesta ja avoimesta piiristä ja julkisesta esiintymisestä. Tekijänoikeusneuvoston lausunnon TN 1987:2 mukaan esitykset ovat aina julkisia, kun teos esitetään ennalta määräämättömälle joukolle. Esiintymistilaisuudessa tosiasiallisesti läsnä olevien henkilöiden lukumäärällä ei ole merkitystä. Tilaisuuden maksuttomuudella ei ole merkitystä eikä tilaisuuden maksullisuudella tai maksuttomuudella.¹⁴⁵ Julkiset esiintymiset kuuluvat oleellisena osana musiikin opiskelun tavoitteisiin ja sisältyvät myös opetussuunnitelmiin keskeisesti. Soiton opetuksessa tällaisiksi julkisiksi esiintymisiksi voidaan siis lukea oppilaitoksessa järjestettävät erilaiset konsertit ja matineat.

¹⁴⁴ TekijäL 2 § 3.momentin mukaan.

¹⁴⁵ TN 1987: 2. Julkinen esittäminen. Annettu 11.2.1987.

TekijäL 21 §:n mukaan teoksen, joka on julkaistu, saa esittää julkisesti jumalanpalveluksessa ja opetuksen yhteydessä. 21 §:n 1 momentin mukaan julkaistun teoksen saa myös esittää julkisesti tilaisuudessa, jossa teosten esittäminen ei ole pääasia ja johon pääsy on maksuton sekä jota muutoinkaan ei järjestetä ansiotarkoituksessa. Julkista esittämistä on oikeuskäytännössä tutkittu varsin laajasti. Julkisella esittämistapahtumalla viitataan siis tilaisuuteen, jonka osallistujia ei ole etukäteen mitenkään yksilöidysti määritelty.

Tekijänoikeusneuvosto on ottanut kantaa lausunnossaan TN 1998: 2 nimenomaan kysymykseen siitä, milloin tilaisuus on suljettu ja milloin julkinen. TN katsoo, että sävellysteosten esittäminen tilaisuuksissa kulloinkin kuuntelemaan tulevalle, ennalta yksilöllisesti rajaamattomalle kuulijajoukolle on teosten julkista esittämistä ja julkinen esittäminen edellyttää TekijäL 2 §:n mukaan tekijän lupaa.¹⁴⁶

KKO ratkaisussaan 2002: 101 on käsitellyt suojatun sävellysteoksen esittämistä taksiautossa radion sekä kasetti- ja cd-soittimen välityksellä. Koska taksissa läsnä asiakkaita, katsottiin esittämisen olevan TekijäL 2 §:n 3 momentin mukaista julkista esittämistä (äänestystulos).

Teoksen saattaminen yleisön saataviin kuuluu tekijän yksinoikeuksiin silloin kun kohteena on yleisö. Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin muun muassa silloin, kun se esitetään julkisesti. Musiikkioppilaitoksen yhtenä kasvatus- ja opetusmuotona on nimenomaan varta vasten opetuksessa yhdessä oppilaan kanssa valmistettujen teosten esittäminen julkisesti yleisölle. Kaikki erilaiset konsertit ovat siten tekijänoikeuslain tarkoittamia julkisia tilaisuuksia, jotka ovat yleisölle tarkoitettuja ja niissä tulee ottaa TekijäL:n sisältö huomioon. Musiikkioppilaitoksen järjestämät tilaisuudet rinnastuvat usein tavallisiin konsertteihin eikä niissä voida esittää teoksia vapaasti TekijäL 21 §:n 1 momentin nojalla vaikkakin musiikkioppilaitosten järjestämiin tilaisuuksiin liittykin yleinen tavoite antaa oppilaille valmiuksia esittää teoksia julkisesti¹⁴⁷.

¹⁴⁶ TN 1998: 2. Teosten julkinen esittäminen musiikkioppilaitoksen järjestämissä tilaisuuksissa. Annettu 14.1.1998

¹⁴⁷ TN 1998: 2. Teosten julkinen esittäminen musiikkioppilaitosten järjestämissä tilaisuuksissa. Annettu 14.1.1998.

Esittäminen on musiikkiopistoissa välitöntä, jolloin esittäjä on itse henkilökohtaisesti läsnä. Mutta se voi olla myös välillistä, tallenteen muodossa tapahtuva esittämistä, jolloin esittäminen on tekijän yksinoikeuteen kuuluvaa¹⁴⁸.

KKO on tapauksessa 1968 II 81 käsitellyt julkista esittämistä. Tapauksessa linja-auton omistaja veloitettiin suorittamaan säveltäjälle hyvitys hänen soitettuaan radion välityksellä auton kaiuttimista musiikkia matkustajille ja kyseessä oli Oy Yleisradio Ab:n lähettämistä sävellysteoksista.

Sävellysteoksen saa kuitenkin esittää julkisesti opetuksen yhteydessä, kunhan kaikki lainkohdan edellytykset täyttyvät: teos on julkaistu ja kyseessä on laissa tarkoitettu opetus. Tämä mahdollistaa musiikkioppilaitoksissa opetusmetodinä käytettävän konsertti-toiminnan.

4.5. Teoksen tekeminen ja saattaminen yleisön saataviin digitaalisesti

Uudessa EPNDir (EY 2019/790) direktiivissä puhutaan myös sävellysteoksen verkko-oikeuksista. Niillä tarkoitetaan verkkopalvelujen tarjoamiseksi tarvittavia tekijänoikeuksien mukaisia oikeuksia. Niihin kuuluvat oikeus valmistaa teoksesta kappale sekä oikeus saattaa teos yleisön saataville välittämällä se yleisölle siten, että yleisöllä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemassaan paikassa. Tekniikan nopea kehitys muuttuu koko ajan siitä, miten teoksia ja muuta suojattavaa aineistoa luodaan, tuotetaan, levitetään ja hyödynnetään. Uusia liiketoimintamalleja ja uusia toimijoita syntyy jatkuvasti. asiaa koskevan lainsäädännön on oltava tulevaisuuden kannalta kestävä, jotta tekniikan kehitystä ei rajoiteta.¹⁴⁹

Opettajat ja opiskelijat ovat innokkaita digitaalisen oppimisaineiston ja -teknologian käyttäjiä. Hyvin paljon uudemmassa, opetukseen erinomaisesti kelpaavasta ja sopivasta materiaalista on saatavissa digitaalisessa muodossa¹⁵⁰. Soiton opetuskin, vaikka erityi-

¹⁴⁸ Sorvari 2010: 44.

¹⁴⁹ ks. OPH 82016). Uusi laki tekijänoikeuksien yhteishallinnosta.

¹⁵⁰ ks. www.kopiosto.fi, jonka sivuilla todetaan vuoden 2011 lopussa julkaistun kolmen erilaisen digiluvan; skannausluvan, verkkosisällön kopiointiluvan sekä luentojen videointiluvan. Lukuvuoden 2014-2015 aikana digilupa laajeni koskemaan nuotteja ja laulun sanoituksia.

sesti ehkä klassisen musiikin puolella onkin vielä hieman jäykempää ja kaavoihin kangistunutta kuin esimerkiksi pop jazz-musiikin opetus, pyrkii käyttämään myös uutta, digitaalista materiaalia. Nykyään lähes jokainen opettaja kohtaa kuitenkin viikoittain digitaalisen opetustoimintansa yhteydessä tekijänoikeuteen liittyviä rajoituksia. Yleiskuva tekijänoikeudesta ja aiheen tiimoilta esitetystä kritiikistä tai kriittisistä puheenvuoroista johtuu enimmäkseen siis juuri tietoyhteiskunnan ja teosten uudenlaisten levittämistapojen aiheuttamasta rakenteellisesta haasteesta koko tekijänoikeuslainsäädännölle. Internet mahdollistaa sellaisen musiikintekemisen tavan, jossa tekijyyden rooli on selvästi erilainen kuin ennen informaatioteknologian kehittymistä nykyiselle tasolle¹⁵¹.

Teoksen saattaminen yleisön saataviin kattaa

- välittämisen esimerkiksi verkossa
- esittämisen teknisen apuvälineen avulla
- levittämisen, kuten myymisen, ilmaisjakelun, vuokrauksen tai lainauksen sekä
- näyttämisen ilman teknisiä apuvälineitä¹⁵²

Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön ja tekijänoikeuslain esitöiden mukaan välitetty esitys esitetään julkisesti, mikäli yleisö on kerääntynyt seuraamaan välitettyä esitystä yhdessä tai oleskelee vahvasti julkisena pidetyssä paikassa kuten hotellissa, myös omisissa huoneissaan eivätkä he seuraa sitä vahvasti yksityiseen piiriin luettavassa tilassa, kuten kodeissaan. Direktiivin tulkintaa määrittävässä EUT:n ratkaisukäytännössä ei tätä eroa tehdä, vaan yleisölle välittäminen ymmärretään laajemmin kuin Suomessa. Tulkintaerojen taustalla on erilainen näkemys tapahtuman lähtöpaikasta: kotimaisen tulkinnan mukaan ravintoloitsija esittää ravintolassa paikalla olevalle yleisölle teokset, jotka on välitetty ravintolan vastaanottimeen. EUT sen sijaan näkee välittämisen alkavan esityspaikalla ja päättyvän siellä, missä yleisöllä on mahdollisuus saada esitys saataviinsa. Kaikki tällä välillä on välittämistä tai edelleen välittämistä. Näistä tulkintatavoista EUT:n tulkinta kansainvälisistä sopimuksista ja direktiiveistä on sananmuodonmukai-

¹⁵¹ Torvinen & Mantere 2007: 52.

¹⁵² Toikkanen & Oksanen 2011:30.

sempi. Silti myös kotimainen tulkinta on kansainvälisten sopimusten, erityisesti Bernin konvention mukainen.¹⁵³

Tekijänoikeuden yleinen asema ja merkitys yhteiskunnassa on muuttumassa. Tiedon määrä on kasvanut räjähdysmäisesti ja lisäksi kaikkea tätä toimintaa on lähes mahdotonta valvoa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana musiikin jakelu on siirtynyt suurelta osin internettiin. Kuluttajalle vaikkapa äänitteen hankkiminen on muuttunut helpoksi ja halvaksi musiikin verkkokauppojen ansiosta. Jakelukanavien ohella myös itse tekijänoikeuden kohteessa voidaan havaita kulttuurinen siirtymä, erityisesti musiikin ja muiden esittävien taiteiden alalla tekijän painoarvo on vähentynyt.¹⁵⁴

Olli Vilanka on useaan otteeseen eri kirjoituksissaan ottanut esille juuri teknologian mukanaan tuomat ongelmat suhteessa tekijänoikeuteen. Hänen mukaansa eri tiedonha-kuohjelmien avulla (esimerkiksi Google) tiedostoja etsivän tiedot tallentuvat käyttäjän toimesta automaattisesti kopioina käyttäjän koneelle, eli tekijänoikeudellisesti suojattua materiaalia kopioituu ilman tekijänoikeuden haltijan lupaa. On siis mahdotonta välttyä ongelmilta¹⁵⁵ tekijänoikeuden ja tietoverkon yhteensovittamisessa.¹⁵⁶

KKO:n tapauksessa 2010: 48 kyse oli tietoverkossa tapahtuneesta tekijänoikeusrikkomuksesta, jossa henkilö A oli toimittanut internetissä ylläpidettyyn Finreactor- tiedostojenjakoverkoston niin sanottuja torrent-tiedostoja, joiden avulla verkon käyttäjät olivat ladanneet omille tietokoneilleen tekijänoikeuden suojaamia pelitiedostoja verkosta muualta kuin henkilö A:n koneelta. A:n katsottiin luvattomasti saattaneen suojattuja pelitiedostoja yleisön saataviin ja siten syyllistyneen tekijänoikeuden rikkomukseen (äänestystulos).

Myös Taina Pihlajarinne on pohtinut samaa asiaa. Hänen mukaansa juuri nämä teoskapaleen valmistamiseen ja valmistumiseen liittyvät ongelmat ovat tekijänoikeuden yleisten oppien suurimpia koetinkiviä¹⁵⁷. WIPO:n, eli World Intellectual Property Organisationin tekijänoikeussopimuksen sekä niin sanotun tekijänoikeusdirektiivin nojalla oi-

¹⁵³ Ahmaoja 2020: 36.

¹⁵⁴ Tapio 2014: 390.

¹⁵⁵ PeVL 7/2005 vp s.4 mukaan on melko vaikeaa tai mahdotonta päätellä onko avoimessa tietoverkossa oleva aineisto peräisin laillisesta lähteestä vai ei.

¹⁵⁶ ks. Vilanka 2006: 611.

¹⁵⁷ Pihlajarinne 2013: 1219.

keudenhaltijalla on yksinoikeus sallia tai kieltää kappaleen valmistaminen ja langaton tai langallinen välittäminen yleisölle tai teoksen muu yleisön saataville saattaminen.

Säännösten sanotaan koskevan esimerkiksi teosten välittämistä yleisölle internetin kautta. Tästä Vilanka on esittänyt hyvän kysymyksen: ”voiko tekijänoikeuden linkittämisoikeutta edes olla olemassa?” Jos yhden teoksen on tarkoitus luoda kannustin jonkin toisen teoksen luomiselle, mikä oikeus silloin toimii kannustimena, jos tekijänoikeuden avulla ja nojalla voidaan kuitenkin sensuroida toisten teoksia?¹⁵⁸ Tekijänoikeuslainsäädäntö on tekijänoikeusteollisuuden vahvan vaikuttamisen seurausta, eikä se ota riittävästi huomioon yleisiä intressejä ja muiden tahojen oikeuksia¹⁵⁹.

Melko uusi Euroopan Unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisu EUT:2016: C- 160/15 käsittelee juuri hyperlinkittämisen mukanaan tuomia tekijänoikeusongelmia. Tapauksessa EUT otti ennakkoratkaisussaan kantaa siihen, voiko hyperlinkittäminen rikkoa tekijänoikeuksia. Kyseessä oli alankomaalaisten media-alan yritysten Sanoma Median ja GS Median kiistasta, jossa GS Media oli julkaissut internetsivuillaan hyperlinkin, jota klikkaamalla pääsi katsomaan Sanoma Median tekijänoikeuden alaisia julkaisemattomia kuvia ilman Sanoma Median suostumusta. EUT katsoi GS Median rikkoneen Sanoma Median tekijänoikeuksia tekijänoikeusdirektiivin¹⁶⁰ vastaisesti.

Internet-välittäjien tekijänoikeusvalvonnassa voidaan hahmottaa useita eri tahoja ja oikeuksia. Tahoja ovat ainakin oikeudenhaltijat, internet-välittäjät, loukkaavien verkkosivustojen ylläpitäjät ja käyttäjät. Oikeudenhaltijoilla on intressi samaistaa tekijänoikeusomistusoikeuteen ja vaatia sille vahvaa ja tehokasta suojaa. Internet-välittäjät taas haluavat säilyttää elinkeinovapautensa ja välttyä varsinkin niiden omalla kustannuksella toteutettavilta velvoitteilta ja muilta rasitteilta ja rajoituksilta. Käyttäjät haluavat tietysti vapaasti lähettää ja vastaanottaa tietoa ja käyttää tietoverkkoja ilman, että heidän yksityiselämänsä tai tietosuojansa vaarantuu.¹⁶¹

¹⁵⁸ ks. Vilanka 2006: 615.

¹⁵⁹ ks. Savola 2015: 713.

¹⁶⁰ ks. EU:n tietoyhteiskuntadirektiivi 2001/29/EY, jossa 3(1) artiklan mukaan ”jäsenvaltion on säädettävä tekijöille yksinomainen oikeus sallia tai kieltää teostensa langallinen tai langaton välittäminen yleisölle mukaan lukien teosten saattaminen yleisön saataviin.”

¹⁶¹ ks. Savola 2015: 711.

Jo vuoden 2004 hallituksen esityksessä tekijänoikeuden rajoittaminen digitaalisessa ympäristössä koettiin haastavaksi:

” Perusoikeuksien ja tekijänoikeuden rajoitussäännösten välistä suhdetta on ensinnäkin tarkasteltava siitä näkökulmasta, mikä merkitys rajoitussäännöksillä on perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Toiseksi on tarkasteltava sitä, miten tekijänoikeutta perustuslais- sa turvattuna omaisuutena ja elinkeinovapauden kohteena tasapainotetaan muiden pe- rusoikeuksien kanssa. Viimeksi mainittuun sisältyy myös kysymys siitä, milloin jokin rajoitussäännös vie pohjan tekijänoikeuden normaalilta, järkevältä ja kohtuulliselta käytöltä. Esimerkiksi joidenkin rajoitussäännösten soveltaminen digitaalisessa ympäris- tössä voi muodostua kohtuuttoman laajaksi rajoitukseksi.”¹⁶²

¹⁶² ks. HE 28/2004 vp, s. 141/II.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Erilaisten teosten tekijäoikeudelliset käyttötavat ovat merkittävästi moninaistuneet digitalisoitumisen myötä. Joudumme yhä useammin miettimään kenelle tekijänoikeudet oikein kuuluvatkaan. Tekijänoikeus merkitsee muun muassa mahdollisuutta rajoittaa teoksen kopiointia, saattamista yleisön saataviin ja teokseen perustuvien johdannaisten teosten hyväksikäyttöä, juuri niitä soiton opetustyötään tekevän soiton opettajan perustyökaluja. Tässä tutkielmassa pyrittiin tuomaan tekijänoikeuden näkökulmat esille opetuksen kannalta tarkasteltuina siten, miten ne vaikuttavat soitonopetustyötään tekevän opettajan työhön ja valintoihin.

Talouden näkökulmasta kyseessä on lainsäädännöllä luoduista kilpailun rajoitteista, jotka antavat kannustimen luoda sellaistaikin, mikä ilman tekijänoikeuden merkitsemää yksinoikeutta päätyisi liian nopeasti muiden hyväksikäytettäväksi ja jäisi siten ehkä kokonaan tekemättä. Erityisen merkittävää tekijänoikeus on silloin, kun ensimmäisen teoskappaleen valmistaminen on aikaa vievää ja kallista, mutta seuraavien teoskappaleiden kopioiminen nopeaa ja halpaa.¹⁶³

Yli 50000 nimeä kerännyt kansalaisaloite Järkeä tekijänoikeuslakiin¹⁶⁴ käsiteltiin sivistysvaliokunnassa. Kansalaisaloitteen tavoitteena oli korjata voimassa olevan tekijänoikeuslainsäädännön ylilyönnit verkkovalvonnan ja vahingonkorvauksen osalta. Ehdotuksella pyrittiin parantamaan artistien ja muiden sisällöntuottajien asemaa sekä uusien verkkoteknologiaan perustuvien palvelujen kehittämistä. Ehdotuksen tärkeimpänä vaikutuksena oli pyrkimys kansalaisten ja artistien välisen vastakkainasettelun purkamiseen ja rakentavan keskustelun herättäminen tekijänoikeuslainsäädännön jatkokehittämiseksi. Runsaasti nimiä kerännyt aloite herätti keskustelua myös muusikkopiireissä. Ehdotuksen mukaisena esitys olisi joidenkin mielipiteiden mukaan laillistanut jopa piratismiin, mutta ottamatta sen tarkemmin kantaa kansalaisaloitteen sisältöön, ajatus erityisesti digitalisoidun materiaalin vapaammasta käytöstä oli mielestäni hyvä ja ajankohtainen. Kansalaisaloitteen saama äänimäärä kertoo myös mielestäni tekijänoikeuden

¹⁶³ Mylly (2004): 229.

¹⁶⁴ ks. SiVM 9/2014 vp sekä KAA 2/2013 vp.

muuntotarpeesta nimenomaan musiikin ammattilaisten silmin tarkasteltuna. Erityisesti kun mietitään teknologian nopeaa kehitystä, jäykkää tekijänoikeuslainsäädäntöä olisi tarve uusia ja nykyaikaistaa, mutta myös opetuksen ja taiteen silmin tarkasteltuna nykyinen tekijänoikeuslainsäädäntö on aivan liian jäykkä ja rajoittava.

EU:n uusin digitalisaatiota ja tekijänoikeutta koskeva direktiivi EPNDir EU 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla, jonka tarkoituksena on siis mahdollistaa kuluttajien laillisesti kotimaassaan hankitun tekijänoikeudella suojatun materiaalin käyttö liikuttaessa tilapäisesti jossain toisessa EU-maassa. Sisältöjen rajat ylittävä käyttö mahdollistui viime vuonna. EU:n tavoitteena on uudistaa tekijänoikeussääntelyä asteittain digiaikaan sopivaksi. Uudistus keskittyy ensisijaisesti sisältöjen laajempaan saatavuuteen. Tekijänoikeusdirektiivillä pyritään vahvistamaan myös oikeudenhaltijoiden neuvotteluasemaa ja korvauksensaantimahdollisuuksia. Tarkoitus on nykyaikaistaa tekijänoikeutta, joilla kulttuurista monimuotoisuutta ja verkossa tarjolla olevaa sisältöä voidaan lisätä ja samalla tarjota selkeämmät säännöt kaikille verkon toimijoille. Uudistuksella tarjotaan myös työkaluja koulutus- ja tutkimus ja kulttuuriperintölaitosten innovaatioita varten. Tavoitteena on, että verkossa toimivat alustapalvelut, jotka käyttävät sisältöä toiminnassaan, sopivat niiden käytöstä ja korvauksista asianmukaisesti.¹⁶⁵

Mielenkiintoista on nähdä, miten EU:n uusi asetus tulee vaikuttamaan palveluntarjoajiin, tekijänoikeuksien valvomiseen ja tekijänoikeudella suojatun materiaalin liikkuvuuteen. Miten uusi direktiivi tulee mahdollistamaan opetusmateriaalin laajemman käytön erityisesti digitaalisessa muodossa. Kukaan ei varmasti kiistä sitä tosiasiaa, että tekijälle kuuluu korvaus tehdystä työstä, mutta tämänhetkinen tekijänoikeuslainsäädäntö tuntuu ainoastaan estävän ja rajoittavan juuri tieteen ja taiteen vapautta ja siten soiton opetustyötään tekevää opetushenkilöstöä johtuen pitkälti juuri omaisuuden suojan vahvasta painoarvosta.

¹⁶⁵ ks. Teosto 2016. EU:n komissio julkaisi esityksen tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksesta. Tiedote 14.9.2016. Saatavissa 9.11.2016: http://www.teosto.fi/teosto/uutiset/esitys_tekijanoikeuslainsaadannon_uudistukset.html.

Nykypäivänä joudutaan yhä useammin miettimään, kenellä tekijänoikeudet ylipäättään onkaan ja miten ne vaikuttavat siihen millaista aineistoa opetustyössä voidaan ja saadaan käyttää. Internet mahdollistaa tekijänoikeuden alaisen materiaalin tehokkaan kopioimisen ja jakamisen sekä aineiston yhdistelemisen, kokoamisen ja muuntelun. Aineisto on maailmanlaajuisesti helposti saatavilla ja tekijänoikeuden haltija menettää kontrollimahdollisuutensa olennaisesti helpommin kuin perinteisessä käyttöympäristössä.¹⁶⁶ Tekijänoikeutta ja oikeuksien käyttöä voisi tarkastella monelta eri kantilta.

Tämän tutkielman näkökulma on opetuskeskeinen. Tutkielmassa pyrittiin tuomaan tekijänoikeusnäkökulmat esille opetuksen kannalta katsottuna, siten, millä tavalla ne vaikuttavat opetustyötään tekevän opettajan työhön ja tekemisiin. Huomio keskittyi nimenomaan soiton opetuksen ja tekijänoikeuden lähtökohtaiseen ristiriitaan, soittamiseen tai teen tekemisen vapautena ja toisaalta sen rajoittamiseen tekijänoikeudellisina elementteinä. Yhdyn Laura Leppämäen väitöskirjan ajatuksiin siitä, että olisi mielekästä pystyä kehittämään tekijänoikeutta siten, että tekijänoikeudesta vapaat teokset olisivat helposti löydettävissä ja selvitettävissä¹⁶⁷. Tämä palvelisi ainakin hyötyä tavoittelematonta taiteen perusopetusta erittäin hyvin. Iloinen uutinen olikin, kun OPH ilmoitti uutisen avointen oppimateriaalien kirjaston avaamisesta. Tämä avointen oppimateriaalien kirjasto aoe.fi on uusi palvelu, jossa voi hakea, löytää ja tallentaa erilaisia digitaalisia oppimateriaaleja. Tämä kaikki koulutusasteet kattava valtakunnallinen palvelu on vapaasti ja maksutta opettajien ja oppijoiden käytössä ja materiaalit lisensoidaan CC -lisensseillä.¹⁶⁸

Opetustyötään tekevä opettaja kopioi TekijäL:n alaista materiaalia, nauhoittaa julkisia esityksiä, etsii, sovittaa, kuuntelee ja säveltää. Liian usein kaikki tämä tapahtuu täysin tekijänoikeuksia tiedostamatta, johtuen joko opettajan omasta tietämättömyydestä tai välinpitämättömyydestä. Tekijänoikeuden lähtökohtana on nimenomaan tekijän taloudellisten ja moraalisten oikeuksien mahdollisimman hyvä suojaaminen. Työkseen taiteellista opetusta antavan opettajan tulisi itsekkin esiintyvänä taiteilijana ottaa tekijänoikeudet huomioon jo vähintäänkin siitä syystä.

¹⁶⁶ Pihlajarinne 2010: 825.

¹⁶⁷ Leppämäki 2006: 46.

¹⁶⁸ ks. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2020/Saatavissa> 12.3.2020.

Tutkielmaa kirjoittaessa hahmottui tekijänoikeuden alueesta juuri uuden teknologian mukanaan tuomat ongelmat ja se, miten lainsäädäntö laahaa monessa mielessä perässä. Uusilla direktiiveillä¹⁶⁹ pyritään harmonisoimaan käytäntöjä, joista edelleen esimerkiksi esittävän taiteilijan suojalla on eri jäsenmaissa eri käytäntöjä. Opetusmenetelmät ovat myös muuttuneet vuosien saatossa ja opettajan rooli vaihtelee paljonkin erilaisissa opetustilanteissa. Uusi teknologia kun antaa sekä mahdollisuuksia kehitellä uusia opetusmenetelmiä ja osallistaa oppilaita, mutta myös luo lisää paineita tekijänoikeuksien huomioinnille jo ihan opintojen alkuvaiheista lähtien.

Teosten tekijänoikeudellisesti merkittävät käyttötavat ovat moninaistuneet ja tekijänoikeudet näyttäisivät tutkielmani valossa vaikuttavan monessa mielessä aina vaan rajoitavammin opettajien toimintaan ja itselle heräsi kiinnostus siitä, miten tekijänoikeutta ja sen käytäntöjä mahdollisesti pystyisi muuttamaan tai soveltamaan ”opetusystävällisemmäksi” ilman, että tekijänoikeuksia kuitenkaan ”poljettaisiin”. Olisiko tästä tutkimuksesta kuvattujen Creative Commons -lisenssien käytön kehittämällä jotain vaikutuksia tähän.

Tekniikan kehitys aiheuttaa omat ongelmansa Suomessa vielä melko vanhoilliseen soiton opetukseen ja tekijänoikeudelliset ongelmat vaan korostuvat tekniikan aina edelleen kehittyessä. Esimerkiksi juuri immateriaalioikeuden alueella digitalisoituminen on selvästi merkinnyt suurimpia haasteita tekijänoikeudelle. Internet mahdollistaa aina enenevässä määrin tekijänoikeuden alaisen materiaalin kopioimisen, levittämisen ja lataamisen nopeasti ja edullisesti, usein myös ilmaiseksi, jolloin tekijänoikeudet jäävät huomioidatta.

¹⁶⁹ ks. Teoston (2016). EU:n komissio julkaisi esityksen tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksesta. 14.9.2016 päivättyssä tiedotteessa puhutaan EU:n komission uudesta tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksesta, jossa komissio nostaa erityisesti esille erilaisten alustapalveluiden kuten Facebook, YouTube ym. hyödyntämästä muiden tekemästä sisällöstä. Nämä palvelut tekevät liiketoimintaa, mutta eivät maksa sisältöjen alkuperäisille tekijöille mitään tai maksavat vähän vain osasta sisältöä. Asetelma vääristää kilpailua ja alentaa verkossa olevan luovan sisällön arvoa. Tavoitteena on, että verkossa toimivat alustapalvelut, jotka käyttävät sisältöä toiminnassaan, sopivat käytöstä ja korvauksesta asianmukaisesti. Uudistuksella on merkitystä myös siinä, millä periaatteella korvauksia maksetaan musiikintekijöille ja millä periaatteella Teosto neuvottelee jatkossa alustapalveluiden kanssa ja oikeudenhaltijoiden puolesta. Esitys lainsäädännön muutoksesta siirtyy seuraavaksi Euroopan parlamenttiin ja Euroopan unionin neuvoston tarkasteluun.

Tässä tutkielmassani pääsin vasta ”raapaisemaan” tekijänoikeuden varsin sekavaakin kenttää ja tutkielman edetessä eteen nousi monia lisäkysymyksiä, joihin olisi hyvä saada vastauksia. Tutkielma jättikin siten sijaa jatkotutkimukselle. Kirjoittaessa heräsi ajatus haastatella Teoston, Gramexin ja Kopioston asiantuntijoita soiton opetukseen liittyvissä tekijänoikeusasioissa ja erityisesti sopimuslisenssien käyttömahdollisuuksien laajentamisessa opetustyön helpottamiseksi. Olisi mielenkiintoista tutkia tekijänoikeuksien rikkomuksien oikeudellisia seuraamuksia sekä tarkastella ja vertailla opetukseen liittyviä tekijänoikeuskysymyksiä eri maissa. Erityisesti USA:ssa käytössä oleva fair use-käytäntö kiinnostaa minua. Fair use – ilmauksen kriteerit ovat kirjoitettuna USA:n laissa ja se on aivan erityisessä käytössä omassa kontekstissaan tekijänoikeussysteemissä. Sen soveltamisesta on käyty neuvotteluja ja konsultaatioprosesseja. Kysymys on tekijänoikeuksien rajoituksesta tekijänoikeuksien haltijoiden ja käyttäjien välisessä suhteessa. Laissa on seuraavia kriteereitä tuomariharkintaa varten:

- käytön tarkoitus ja luonne, onko se kaupallinen vai ei-kaupallinen, opetukseen liittyvä
- teoksen luonne
- käytetyn teoksen osan määrä ja merkitys teoksen kokonaisuuden kannalta
- käytön vaikutus teoksen potentiaaliin markkinoihin tai arvoon.¹⁷⁰

Erityisesti juuri tämän fair use -käytännön soveltaminen tekijänoikeuksissa opetuslalla olisi mielenkiintoinen tutkimusalue, koska siinä nimenomaan otetaan huomioon se, millaiseen käyttötarkoitukseen teokset on tehty. Opetustyön kannalta juuri tällainen ”liikumavara” olisi erittäin tervetullutta ja palvelisi voittoa tavoittelematonta taiteen perusopetustyötä hyvin.

¹⁷⁰ ks. OPH:n julkaisu Reilu kulttuuri 2006: 52.

LÄHDELUETTELO

- Ahmaoja, Marianne (2020). Yleisön saataviin saattamisesta ja yleisölle välittämisestä tekijänoikeudessa. *Defensor Legis* 1: 17–28.
- Arajärvi, Pentti (1994). *Oikeus sivistykseen. Sivistykselliset perusoikeudet, oppivelvollisuus ja oikeuksien toteutumisen takeet*. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Arajärvi, Pentti (2006). *Sivistykselliset oikeudet ja velvollisuudet*. Joensuu: Joensuun yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja N:o 16.
- Becker, Lawrence (1993). *Deserving to Own Intellectual Property*. Chicago: *Kent Law Review* 68: 609–629.
- Haarman, Pirkko-Liisa (2005). *Tekijänoikeudet ja lähioikeudet*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Harenko, Kristiina & Valtteri Niiranen & Pekka Tarkela (2006). *Tekijänoikeus - kommentaari ja käsikirja*. Helsinki: WSOYpro
- Harenko, Kristiina & Valtteri Niiranen & Pekka Tarkela (2016). *Tekijänoikeus*. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Heiniö, Mikko (2013). Näkymätön tekijä. *Lakimies* 7–8: 1172–1183.
- Kangas, Urpo (1997). *Minun metodini*. Teoksessa *Minun metodini* (toim. Juha Häyhä): 90—109. Porvoo: WSOY.
- Karhu, Juha (2008). *Tekijänoikeus ja omaisuudensuoja*. Teoksessa *Oikeus kansainvälisessä maailmassa – Ilkka Saraviidan juhlakirja*: 185—229. Helsinki: Edita Prima Oy.

Koivunen, Hannele & Leena Marsio (2006). Reilu kulttuuri? Kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus ja kulttuuriset oikeudet. Opetusministeriön julkaisuja 2006:50. Helsinki: Yliopistopaino.

Lehtinen, Lottaliina (2011). Muusikon sopimusopas. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Leppämäki, Laura (2005). Tekijänoikeuden ongelma. Alkuperäinen ja omaperäinen teos. *Niin & Näin* 3: 89–94.

Leppämäki, Laura (2006). Tekijänoikeuden oikeuttaminen. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Mylly, Tuomas (2004). Tekijänoikeuden ideologiat ja myytit. *Lakimies* 2: 228—254.

Mylly, Tuomas (2005). Intellectual Property and Fundamental Rights: Do They Interoperate? Teoksessa Niklas Bruun (ed): *Intellectual Property Beyond Rights*: 185—229. Helsinki: WSOY.

Oesch, Rainer (2005). Tekijänoikeudet ja perusoikeusnäkökulma. *Lakimies* 3: 351—376.

OPH (2002). Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän perusteet 2002. Helsinki: Opetushallitus.

OPH (2005). Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän perusteet 2005. Helsinki: Opetushallitus.

OPH (2008). Taiteen perusopetuksen käsite, rakenne ja laajuus. Tiedote 18.3.2008. Saatavissa 9.11.2016: http://www.oph.fi/download/110889_tpo_tiedote_16_2008_suom.pdf.

- OPH (2008). Selvitys työsuhdeolettaman ottamisesta tekijänoikeuslakiin. Opetusministeriön työryhmän muistioita ja selvityksiä 2008: 17. Helsinki: Opetusministeriö.
- OPH (2016). Uusi laki tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista. Tiedote 18.8.2016. Saatavissa 9.11.2016: <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2016/08/tekijanoikeus.html>.
- OPH (2017). Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2017. Helsinki: Opetushallitus.
- Pihlajarinne, Taina (2010). Linkittäminen ja tekijänoikeus - argumentaatiomalleja ja oikeuspoliittisia näkökohtia. *Defensor Legis* 6: 825.
- Pihlajarinne, Taina (2013). Teoskappaleen valmistus – tekijänoikeuden yleisten oppien koetinkivi. *Lakimies* 7—8: 1217—1233.
- Pihlajarinne, Taina (2014). Johdatus immateriaalioikeuteen. Helsinki: Unigrafia Oy.
- Porkola, Pilvi (2019). Mistä puhumme, kun puhumme ”esityksesistä”? ”Esitys”-sanana merkityksestä ja kääntämisestä. *Niin & Näin* 1: 14–17.
- Rautiainen, Pauli (2007). Taiteen vapaus perusoikeutena. Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikön julkaisuja N:o 33. Helsinki: Lönnberg Print.
- Rautiainen, Pauli (2012). Kuvataiteilijan oikeudellinen asema. Ammattimaista taiteellista toimintaa rajoittava ja edistävä oikeussäätely. Tampere: Tampere University Press.
- Salokannel, M (1990). Häviävät elokuvan tekijät: Tutkimus audiovisuaalisten oikeuksien luovuttamissopimuksista. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki: Oy Edita Ab.

- Savola, Pekka (2014). Taustamusiikki asiakastilassa – yleisölle välittämisenä – tekijänoikeuslaki EU-oikeuden puristuksessa. *Defensor Legis* 1: 47—59.
- Savola, Pekka (2015). Internet-operaattoreiden roolista tekijänoikeusvalvonnassa. *Lakimies* 5: 708—713.
- Sorvari, Katariina (2010). *Opetustoimen tekijänoikeudet*. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Tapio, Veli-Markus (2013). Fair Use ja kolmivaihetesti joustavamman tekijänoikeuden sääntelyn mahdollistajana. *Lakimies* 1: 35—36.
- Tapio, Veli-Markus (2014). Tekijänoikeuslain 57 §:n korvausjärjestelmä musiikin internetpiratismiin torjuntakeinona. *Oikeustiede Jurisprudentia*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja XLVII. Helsinki: Oy Nord Print AB: 335—413.
- Teosto (2016). EU:n komissio julkaisi esityksen tekijänoikeuslainsäädännön uudistuksesta. Tiedote 14.9.2016. Saatavissa 9.11.2016: http://www.teosto.fi/teosto/uutiset/esitys_tekijanoikeuslainsaadannon_uudistukset.html.
- Toikkanen, Tarmo & Ville Oksanen (2011). *Opettajan tekijänoikeusopas*. Porvoo: Bookwell Oy.
- Torvinen, Juha & Markus Mantere (2007). *MUSIIKKI? Johdatus musiikin filosofiaan ja estetiikkaan*. Oppimateriaali. Helsinki: Suomen musiikkioppilaitosten liitto.
- Tuori, Kaarlo (2009). Sivistykselliset oikeudet teoksessa *Perusoikeudet*. Pekka Hallberg et al. WSOY pro: Helsinki.
- Vilanka, Olli (2006). Linkittäminen, tekijänoikeus ja verkkojulkaiseminen. *Lakimies* 4: 608—627.

Vilanka, Olli (2014). Article 27 of the Universal Declaration of Human Rights and internet – A Study Evaluating Role of Prosemers, Authors and Corporations in the Information Society. Helsinki: Unigrafia Oy.

Välimäki, Mikko (2014). Ajatuksia tekijänoikeuslainsäädännön uudistamiseksi. Lakimies 1: 255—273.

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 7. (1982). Meksikon kulttuuripoliittinen julistus. Helsinki: Helsingin yliopiston monistuspalvelu.

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 11. (1983). Suositus taiteilijan asemasta. Helsinki: Yliopistopaino.

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon suosituksia ja sopimuksia n:o 12. (1966). Opettajan asemaa koskeva suositus. Helsinki: Yliopistopaino.

Virallislähteet

HE 309/1993 vp hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 1/1995 vp hallituksen esitys laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta.

HE 28/2004 vp hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta.

PeVL 7/2005 vp hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta.

HE 73/2013 vp hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta ja orpoteosten käyttämisestä.

SiVM 9/2014 vp – M 9/2013 vp Kansalaisaloite: Järkeä tekijänoikeuslakiin.

PeVL 62/2014 vp hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain 25 i ja 47 §:n muuttamisesta.

HE 181/2014 vp hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeuslain muuttamisesta.

HE 119/2016 vp hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Oikeuskäytäntö

KKO 1956 II 76

KKO 1968 II 81

KKO 1984 II 26

KKO 1988: 52

KKO 1992: 55.

KKO 2002: 48

KKO 2002: 101

KKO 2010: 48.

Tekijänoikeusneuvoston lausunnot

TN 1987: 2

TN 1987: 18

TN 1992: 1

TN 1998: 2

TN 1999: 7

TN 2003: 11

TN 2008: 9

TN 2017: 11

TN 2018: 1